

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра польської філології

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (магістерської) роботи
магістр
(освітнього ступеня)

на тему: **Стратегії мовного маніпулювання у виступах
політиків Польської народної республіки**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи ФЛКМ–21з
спеціальності 035.033 слов'янські мови та
літератури (переклад включно), перша –
польська
Котиченко А. А.

Керівник: доц. к.ф.н. Зелінська М.З.

Рецензент: доц. к.ф.н. Стефанишин Ю.М.

Львів – 2023 року

Я, Котиченко Анна Андріївна, підтверджую, що магістерську роботу на тему «Стратегії мовного маніпулювання у виступах політиків Польської народної республіки» виконала самостійно, вказавши всю використану літературу в *Списку використаної літератури*. У тексті роботи немає фрагментів праць інших авторів без оформлених покликань.

(дата)

(власноручний підпис автора роботи)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ПОЛІТИЧНА ПРОМОВА: СКЛАДОВІ ТА ФУНКЦІЇ	7
1.1 Політична комунікація та її особливості.....	7
1.2 Мовне маніпулювання та його ознаки.....	15
1.3 Структура політичного виступу.....	21
1.4. Теорія Дж. Мартіна і П.Уайта.....	24
Висновки до 1-го розділу	28
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИКІВ ЧАСУ ПОЛЬСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ	29
2.1 Болеслав Берут.....	29
2.2 Владислав Гомулка.....	34
2.3 Едвард Герек.....	40
2.4 Войцех Вітольд Ярузельський.....	46
Висновки до 2-го розділу	49
РОЗДІЛ 3 ЛІНГВІСТИЧНИЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ОЦІНОЧНИХ КОНОТАЦІЙ ЗА ТЕОРІЄЮ ДЖ. МАРТІНА І П. ВАЙТА	
3.1 Болеслав Берут.....	51
3.2 Владислав Гомулка.....	55
3.3 Едвард Герек.....	61
3.4 Войцех Вітольд Ярузельський.....	65
Висновки до 3-го розділу	68
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	70

ВСТУП

Сьогодні українці та поляки демонструють стійкий інтерес до політики. Результати соціологічного опитування, що проводилося в Україні соціологічною службою Центру Разумкова з 21 по 27 вересня 2023 р., засвідчує зацікавлення українців політичними темами [1]. Останні дослідження Центру дослідження громадської думки Польщі також видаються досить цікавими, адже, як виявляється, майже кожен другий респондент у Польщі (47%) заявляє, що стежить за основними політичними подіями, а кожен восьмий поляк (12%) досить уважно стежить за тим, що відбувається сьогодні в політиці [2, с.1]. Цьогорічна явка поляків на парламентських виборах взагалі виявилася найвищою в історії країни після 1989 р. [3].

Складно уявити життя сучасної людини без політики, а радше без розмов чи суперечок про неї, а ще без маніпуляцій політиків. Що чи хто може впливати на політичний вибір громадян, їх симпатію чи антипатію до політиків? Чомусь одних політичних діячів сприймають прихильно, а інші, яких би зусиль вони не докладали, викликають відразу. Як зазначає психолог Дж. Олсон з Університету Макгілла у Квебеці: «Низка рішень, які ми приймаємо, залежить від зовнішніх речей, яких ми не усвідомлюємо, але ми цілком впевнені, що остаточне рішення саме за нами». Питання у тому, чи можемо ми навчитися розпізнавати цей вплив і успішно протистояти йому [4, с. 260-261].

Політичний виступ є невіддільною частиною діяльності політика, однією з форм його спілкування з громадянами. Як відомо, емоції і позитивні, і негативні, становлять основний елемент ведення політики, а отже, й політичної комунікації [5, с. 100].

Вербальна складова надзвичайно важлива в політичній комунікації. Тексти та виступи професійних політиків мають великий вплив на адресатів, передбачають їх певні реакції, тому політична комунікація заслуговує на ґрунтовне вивчення.

Політики у своїх промовах намагаються бути переконливими, щоб здобути довіру виборців і переконати їх до певних рішень, вони вміло використовують експресивні лексичні одиниці як лінгвістичний механізм, щоб схилити більшість своєї аудиторії та отримати бажаний результат. Період Польської народної республіки не є найкращим з погляду високої технологічності процесу чи політичного маркетингу, а передусім з боку демократичності, однак багато в чому саме цей період заклав фундамент

стратегій мовного маніпулювання, які подекуди можна помітити у сучасній політичній комунікації деяких «представників політичних еліт».

Актуальність теми магістерської роботи полягає у необхідності застосування нових і дієвих методів, тактик і стратегій для виявлення, розпізнавання та запобігання вербальним маніпуляціям, що дозволять забезпечити вищий рівень інформаційної безпеки у суспільстві, які не порушуватимуть і не зазіхатимуть при цьому на свободу думки окремої людини, не перешкоджатимуть розвитку демократичного суспільства.

Найважливішим у сучасних умовах є те, що інформація – це потужний засіб впливу на людей, тому проблеми

маніпулятивного впливу на свідомість суспільства

як на теоретичному, так і прикладному рівні сьогодні продовжують цікавити зарубіжних та вітчизняних дослідників.

Об'єкт дослідження: промови польських політиків періоду Польської народної республіки.

Предмет дослідження: стратегії й тактики мовного маніпулювання.

Мета дослідження – розглянути та проаналізувати поняття «мовна маніпуляція» і «політична комунікація». Проаналізувати явні та приховані стратегії мовного маніпулювання у виступах політиків Польської народної республіки.

Відповідно до мети визначено основні завдання дослідження:

1. Розглянути поняття «політична комунікація» і «мовне маніпулювання» та основні його ознаки.
2. Виявити особливості політичного виступу як різновиду політичної комунікації.
3. Визначити структуру політичного виступу.
4. Проаналізувати використання політиками Польської народної республіки певних стратегій і тактик впливу на прикладі виголошених ними промов.
5. Спираючись на модель оцінювання Дж. Мартіна та П. Уайта здійснити обґрунтований аналіз оціночної складової в текстах політичних промов.

У дослідженні були використані такі методи дослідження: теоретичний аналіз літератури, критичний аналіз досліджень з поданої теми, метод логічного узагальнення, описовий метод (використано для характеристики особливостей політичної комунікації та політичної промови), зіставний метод (застосовано при порівнянні класифікації промов їх стратегій впливу), а також лінгвістичний аналіз тексту.

Матеріалом дослідження слугують: тексти промов Болеслава Берута, Владислава Гомулки, Едварда Герека і Войцеха Вітольда Ярузельського, більшість з яких була опублікована у тогочасній пресі, а сьогодні знаходяться сьогодні в Архіві Нових Актів у Варшаві, Цифровому архіві Польщі та опубліковані в окремих виданнях [6–75].

Теоретичною основою роботи є праці таких українських та зарубіжних дослідників О.Г. Рудої [76], М.О. Зайцевої [77], О.В. Дмитрука [78], В.В. Зірки [79], І.М. Рудика [80], Н. Феїрклоу [81] Є. Бральчика [82-83], М. Гловінського [84-85] і Є. Бартмінського [86], Дж. Мартіна і П. Вайтса [87].

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у подальших дослідженнях поданого явища.

Апробація наукового дослідження. Основні положення проведеного наукового дослідження «Стратегії мовного маніпулювання у виступах політиків Польської народної республіки» викладено у статті до міжнародного часопису Університетського коледжу Лондона Slovo (Kotichenko, A., (2022) «Film Review Anton (2019)», Slovo 35(1). doi: <https://doi.org/10.14324/111.444.0954-6839.1321>), на засіданнях ХІХ Східної зимової школи Варшавського університету, International Conference on Language Planning and Language Policy (11 грудня 2023 року, Лодзь).

Опис роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, а також загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 110 найменувань.

У першому розділі було розглянуто поняття «мовна маніпуляція» і «політична комунікація», здійснено спробу проаналізувати становлення цих понять та виокремлення основних етапів їх розвитку. Представлено класифікацію політичних виступів.

Другий розділ зосереджений на безпосередньому аналізі виступів конкретних політичних діячів Польської народної республіки. У виступах і промовах, обраних нами політиків, було виокремлено та проаналізовано використання певних мовних стратегій впливу і тактик маніпулювання.

Третій розділ базується на лінгвістично інтерпретаційному аналізі оціночних конотацій політиків Польської народної республіки із застосуванням теорії Дж. Мартіна і П. Вайта.

РОЗДІЛ 1 ПОЛІТИЧНА ПРОМОВА: СКЛАДОВІ ТА ФУНКЦІЇ

1.1 Політична комунікація та її особливості

Французький політолог Ж. Герстле сформулював тезу про те, що політика не могла б функціонувати без комунікації, а суспільство – без здатності до комунікації. Отже, під політичною комунікацією можемо розуміти процес, що відбувається в суспільному просторі. Р. Перлофф визначав політичну комунікацію як процес обміну інформацією між політичними лідерами, ЗМІ та громадянами у сфері публічної політики [87, с.204].

На думку багатьох дослідників, публічне спілкування слід протиставляти непублічному, тобто приватному спілкуванню. Проте межу між публічним і непублічним виступом провести нелегко. Домінуючою темою непублічних висловлювань є приватні справи, а публічних – питання, пов'язані з колективним життям. Однак навіть це розмежування є нечітким, бо у медіа просторі представлені й публічні розмови про приватне життя, й повсякденні, приватні розмови про суспільні справи: війна, інфляція, підвищення заробітної плати, пенсій тощо [88, с.25].

Політика має комунікативний характер з кількох причин. По-перше, як важлива соціальна сфера, вона має полягати на комунікації. Йдеться про представлення політики, яка є такою ж важливою, як і її створення та впровадження. Представлення політики – це процес, який включає: інформування про події та явища, що мають політичне значення, а також інтерпретацію та пояснення цих явищ, тобто надання їм змісту. По-друге, комунікативний характер політики означає обмін ідеями та інформацією між діючими в політичному просторі акторами. По-третє, політика та комунікація мають подібний онтологічний характер, вони закріплені в спільноті (політичній та комунікативній) – вимагають дій спільноти, актів комунікації. Відносини між цими двома сферами є багатоаспектними, внутрішньо складними, їх створюють численні суб'єкти, а структура і функції змінюються разом зі зміною середовища [89, с. 13].

Комунікація використовується для опису процесів взаємодії, коли відправник передає своє власне сприйняття чи емоції за допомогою доступного набору знаків одному чи кільком одержувачам чи слухачам, щоб вплинути на емоції, мислення чи поведінку з певною метою. Тут можна побачити переконливий характер спілкування [89, с. 13-14].

Спілкування може бути не просто обміном. Суб'єкти, які в ньому беруть участь, не тільки обмінюються інформацією, але й створюють зв'язок, навіть спільноту, і здатні співпрацювати. Тому обмін інформацією є лише попередньою, але недостатньою умовою спілкування. У плюралізованому світі політики, створення та підтримка спільноти є особливо важливою, а співпраця як результат спілкування є важливим процесом у підтримці відносин, заснованих на співпраці чи конкуренції між ідеологічними спільнотами. Це свідчить про те, що комунікація — це необхідна умова для створення та підтримки демократії [90, с. 16].

Під політичною комунікацією також розуміємо «процес взаємних інформаційних взаємодій між політичними суб'єктами, пов'язаними відносинами влади, боротьби та співпраці». Це визначення включає взаємність у політичних стосунках, яку слід тлумачити як здатність розуміти, приймати, заперечувати та/або змінювати власні та чужі переконання та погляди. Політична комунікація в такому розумінні стосується політичних партій, що діють у публічному просторі, та їхніх лідерів, а також інших політичних акторів [91, с. 16].

Інтерпретаційна перспектива дозволить зрозуміти еволюцію та вдосконалення комунікаційних компетенцій політичних акторів, автономію комунікаційної діяльності політиків та індивідуалізацію цієї діяльності. Інтерпретація та реінтерпретація промов політиків, якість комунікаційних відносин між політичними суб'єктами – це лише деякі ідеї для якісного дослідження політичної комунікації [90, с. 19].

З початку 1920-х рр. спостерігається значне зростання інтересу науковців до питань політичної комунікації – зацікавлення, що виявляється не лише в частоті звернень до питань комунікації, але, насамперед, у започаткуванні систематичних досліджень, спрямованих на пояснення основних закономірностей спілкування у сфері політичної діяльності. Формування нового дослідницького напрямку стало специфічною відповіддю на різноманітні стимули, пов'язані як з розвитком окремих дисциплін у сфері суспільних наук, так і з явищами, що спостерігалися в політичному просторі [16, с.15].

Провісниками досліджень політичної комунікації слід вважати праці про політичну пропаганду, які почали з'являтися перед Другою світовою війною, насамперед в англосаксонських країнах. Нову точку зору на питання ефективності політичної комунікації привнесли результати електоральних досліджень, проведених П. Лазарсфельдом, Б. Берельсоном і Х. Годе під час президентських виборів у США 1940-1944 рр. Вибір контексту електоральної

комунікації дозволив дослідникам з Колумбійського університету здійснити більш повну характеристику політичних комунікаційних процесів, а розміщення в центрі аналізу партійних організацій, які виступають як політичні мовники, створило можливість охопити типи політичної комунікації, відмінні від пропаганди [81, с.19]. Проте лише наприкінці 1960-х рр. американські дослідники, переважно політологи та соціологи, почали проводити дослідження, найчастіше емпіричні, що стосуються процесу спілкування політиків і громадян через засоби масової інформації, головним чином пресу та телебачення [90, с.12].

На рубежі 1960-1970-х рр. престижні американські університети почали впроваджувати спеціальну програму навчання в цій галузі. Особливе значення для активізації досліджень мало видання американськими вченими А. Німмо і Дж. Сандерсом першого підручника «Довідник з політичної комунікації». Отже, можна зробити висновок, що кінець 1960-х і 1970-ті рр. став періодом зародження цього популярного сьогодні у світі напряму досліджень, основи якого створювали політологи, соціологи, психологи та історики. Потім до цієї групи приєдналися медіа експерти, лінгвісти, культурологи, антропологи, фахівці з прикладних соціальних наук, зв'язків з громадськістю та реклами, нових комунікаційних технік тощо [91, с. 12].

Щодо характеристики політичної комунікації у Польській народній республіці, то до 1989 р. політична комунікація була в основному односторонньою, а монолог домінував над діалогом. У системі інформаційної монополії відправник займав центральне і вирішальне місце. Він був «господарем мови». Саме він визначав значення й назви. Його судження не підлягали сумніву. Реципієнт залишався абсолютно пасивним, подекуди він міг говорити, але лише тією самою книжною мовою і коли його висловлювання пройшло сітку цензури Є. Бральчик, описуючи тогочасні стосунки між відправником і одержувачем, згадує синдром мегафона, що виключає рефлексивність спілкування і добре символізує того, хто говорить. Слід зазначити, що стосується форми політичного вираження в період Польської народної республіки, повідомлення відправника залишилося незмінним – подане «єдино правильною мовою політичної пропаганди» [82, с. 173].

Ще одна риса політичної комунікації обраного нами періоду – це новомова. У Польщі з другої половини 1970-х рр. новомову називають мовою комуністичної пропаганди, яка використовувалася в публічному спілкуванні. Новомову визначали по-різному. Як «мову монополізованої державою політичної пропаганди в закриті суспільні системи» і сатирично — як

«літургійну мову марксизму-ленінізму, яка стала офіційною мовою країн народної демократії». М. Гловінський, розмірковуючи про це явище у польській мові, писав: «Як ми можемо назвати цю мову пропагандою, зважаючи на мету, якій вона служить? Партійною чи офіційною за інституційними прив'язками, комуністичною – за ідеологічними? Недоліком цих термінів є те, що кожен з них акцентує увагу лише на одній стороні явища. Підхід Дж. Орвелла є відносно нейтральним, адже, він вказує на насамперед на новизну цієї мови порівняно з класичним мовленням [85, с.176-177].

Основною рисою новомови була тенденція до цінності. Це означає, що кожне слово, яке стосується дійсності, отримало чіткий знак значення. Отже, оцінка була вирішальною, беззаперечною і ставала важливішою за значення, наприклад: *«страшна нацистська неволя»*; *«справедливе, творче, світле і променисте майбутнє»*. Неможливо було представити елементи реальності, не оцінивши їх. Вироки були сформульовані без обов'язку їх перевірки та без можливості фальсифікації. Замість предметного образу читач чи слухач отримував бачення світу. З цієї причини М. Гловінський називає це явище однозначною мовою. Я. Самбор говорить про це явище як про «роздування» повідомлення, «підштовхування», що призводить до того, що розріджена інформація розчиняється в шаблонних словах і виразах, позбавлених змісту [84, с. 177].

У «Словнику польської мови» поняття пропаганди визначається як «поширення поглядів, ідей, гасел, спрямованих на те, щоб схилити когось до якоїсь ідеї чи дії» [93, с. 120]. У вербальному контексті ми вважаємо пропаганду нав'язуванням поглядів, навмисним перекручуванням фактів, щоб зробити свою теорію достовірною.

У Польській народній республіці пропаганда була не лише інструментом просування ідей, а й централізованою інформаційною системою. Вона відрізнялася від пропаганди, що використовується в демократичних країнах, в яких можуть зіткнутися різні погляди, аргументи, ідеї та висновки. У диктатурах пропаганда фактично замінює поняття інформації [21].

Підвищення ролі засобів масової інформації було одним із ключових елементів нової пропаганди. Телебачення почало транслювати кольорове мовлення, радіо можна було слухати по всій Польщі, друкарні були модернізовані, тиражі великих газет значно зросли. Телевізійний журнал став важливим елементом пропаганди. Натомість елементи ворожнечі, спрямовані проти ідеологічних ворогів, були замінені мовою конкуренції, моральної та цивілізаційної переваги, домінування. Окремі заходи були збагачені великою

кількістю квітів та різнокольорових художніх конструкцій. Великої популярності набули фестивалі, концерти під відкритим небом. Пізніше з'явився тренд виступати і з критичними до влади, але звичайно ж «конструктивними» тезами [94].

Ще одним елементом пропаганди була політика дезінформації. З нею мали справу переважно під час політичних потрясінь. Ідея полягала в тому, щоб інформація або не потрапила до громадськості, або потрапила до неї в іншій, відповідним чином відшліфованій формі. Зазвичай інформація надходила із запізненням, як це було у випадку з протестами у Познані 1956 р., про які громадянам повідомили через кільканадцять годин або, як у грудні 1970 р., коли громадянам повідомили про страйки через кілька днів. Реакція ця в основному була вимушеною інформацією, наданою Радіо Вільна Європа. Проте були й скандальніші ситуації. Можна було видавати два типи одних і тих самих газет: одну адресували жителям міст, де відбувалися заворушення, де про події найчастіше висвітлювалося досить широко, а іншу розсилали в провінцію і не повідомляли про події. Є. Ейслер наводить тут найяскравіший приклад грудневих номерів «Głos Szczecina» з 1970 р., які відрізнялися залежно від місця розповсюдження [94].

Іншою суттєвою рисою новомови була її «магічність». М. Гловінський, характеризуючи комуністичну пропаганду, особливо звертає увагу на цю функцію мови. Він зазначає, що «слова не стільки посиляються на дійсність, не стільки описують її, скільки створюють. Те, що сказано авторитетно, стає реальністю» [84, с. 8]. Цей творчий потенціал означає, що слово, використане неналежним чином, може стати небезпечною зброєю. Дж. Фрас застерігає: «Ми залишаємося [...] певним чином у владі слова, владі, яка не лише в межах тоталітарної пропаганди, а й у зорієнтованій на переконання масовій культурі суспільства споживання може перетворитися на тиранію [95, с.124].

«Магічність мови» походила від переконання, що те, якщо про це не говорять, то цього не існує. Тому «неіснування» певних речей наводилося через заборону використання їх назви. Наприклад, у Польщі не було страйків, тому що заборонили слово страйк і замінили на перерви в роботі – а це зовсім інше розуміння контекстів. Так само не було кризи, а лише тимчасові економічні труднощі, не було підвищення, а лише корекція цін, і не було конфлікту інтересів, опозиції, соціальних конфліктів тощо, але натомість була демократична система соціальної справедливості, моральної та політичної єдності нації, великих досягнень соціалістичного будівництва тощо. Магія в новомові виявлялася також у розмові про бажані стани як про реальні. Слова не

описували реальність, а створювали її, обіцяли її передусім «спільною працею» [32, с. 112].

Це розмивання кордонів між мовою та реальним світом було досягнуто, серед іншого, буквалізацією метафор і всіляких публічних мовних формул, наприклад: ПОРП – партія всіх поляків, Цивільна оборона – турбота кожного громадянина тощо [26, с.177].

Використання лінгвістичної магії в соціалістичних текстах мало подвійну мету. Перша – це ідеологічне заклинання світу. Наприклад, «Зростаючі постійно сили нашого табору миру знищать злі плани розпалювачів війни». Друга мета передбачала «заволодіння свідомістю реципієнтів», тобто формування їхніх поглядів і установок, а також контроль емоції. Наприклад «Будуємо теж і нову людину. Ми будуємо самих себе». В обох випадках йдеться про той самий механізм, який стосувався магії мови в її початковому розумінні [83].

Ці основні риси мови пропаганди зникли з кінцем народної демократії. Публічні тексти до 1989 р. були сформульовані досить відчуженою мовою і не відповідали дійсності. Усі політичні виступи підпорядковувалися суворим нормам. Тоді було важливіше черпати з ідеологічно та політично стабілізованого набору слів і фраз, ніж надавати змісту реченням. З падінням комунізму виникла очевидна потреба «освіжити» мову, надати їй форми, адекватної дійсності [85, с. 181].

Мова політиків багата на використання фразеологічних алюзій. На думку латвійської лінгвістки А. Начісьоне, «фразеологічна алюзія – це імпліцитне ментальне посилення на образ фразеологічної одиниці, який представлений у дискурсі одним або декількома явними компонентами, що несуть цей образ або натякають на нього» [106, с. 100].

Звернення до фразеологічної алюзії у політичній риторичі слугує імпліцитним ментальним посиленням на образ фразеологічної одиниці, представленої в політичному дискурсі одним або декількома образними компонентами. До того ж фразеологічні алюзії є дієвими у політичній риторичі, оскільки вони допомагають створити уявне зображення, замінити буквальну мову образною, а також сприяють представленню вдалих образів, підкріплених висловлюваннями, які слухач або читач може одразу ж вловити [107, с. 116].

Фразову алюзію називають ще «імпліцитним розумовим посиленням на зображення фразеологічної одиниці». Ще однією вербальною рисою політичної комунікації є активне використання метонімія, якою називаємо риторичний прийом, який ґрунтується на певній асоціації, що з'єднує два поняття, які представляють ці значення. Як засіб побудови образності метонімія орієнтована

на конкретні предмети, які вживаються в узагальненому значенні. А. Начісьоне стверджує, що «експліцитні образотворчі компоненти фразеологічних одиниць виконують метонімічну функцію в дискурсі. Отже, метонімія як риторичний засіб, застосовуваний у політичному дискурсі, «забезпечує стійке асоціативне бачення, яке дозволяє читачеві чи слухачеві бачити далі слів». Інакше кажучи, метонімія — це заміна виразу фактично пов'язаним з ним терміном чи поняттям, і вона може нести семантичний зв'язок причинно-наслідкового, просторового чи часового характеру [106 с.108; 107 с.117].

Як бачимо, незалежно від того, як визначається політика, її комунікативна природа виглядає очевидною. Наприклад, якщо ми розуміємо політику як сферу відносин, які приймають форму конфліктів, то маємо визнати, що політичний конфлікт відбувається через спілкування. Він не тільки розігрується, але й провокується, керується та, нарешті, вирішується через комунікаційну діяльність [96, с. 14].

Консенсусне розуміння політики, співпраця та досягнення згоди вимагають також урахування комунікаційних процесів як основи політики. Особливо, якщо таке розуміння політики передбачає пошук союзників для певних проектів і залучення прихильників для легітимізації політичної діяльності [97, с. 14].

Прийнято вважати, що учасниками політичної комунікації є три групи суб'єктів: 1) політичні актори (колективні та індивідуальні), тобто органи державної влади (парламент, уряд, місцеві органи влади), політичні партії, неурядові організації (громадські організації, профспілки, терористичні організації), політики та політичні лідери, кандидати на виборах, 2) засоби масової інформації та 3) громадяни [98, с.27].

Загалом під політичною комунікацією розуміють обмін політичними ідеями та інформацією про політику. Це загальне визначення розроблено шляхом підкреслення суб'єктів, які беруть участь у цьому обміні. Зокрема, наголошується на участі політичних лідерів, ЗМІ та громадян. Влада (політики), ЗМІ та громадська думка беруть участь у постійному комунікаційному процесі, як правило, відповідно до встановлених правових, моральних і звичаєвих правил [77, с. 101].

На думку Г. Улічкі, політична комунікація – це простір, де зустрічаються різні погляди та позиції трьох груп акторів, які мають право публічно висловлюватися на політичні теми. Цими акторами є політики, з одного боку, і громадська думка, з іншого. Між ними стоїть третя група – журналісти [99, с. 15].

Такий поділ «основних гравців» політичної комунікації, відомий як «золотий трикутник Р. Перлоффа», багато в чому збігається з поділом учасників комунікаційної спільноти за ступенем їхньої заангажованості в політику – від найнижчого до найвищого. Найнижчий або нульовий рівень залученості в політику – це бездумне прийняття того, що вирішила влада, вищий рівень залученості – висловлення думок про політику в неофіційних контактах, наступний рівень – публічні виступи на політичні теми та найвищий рівень – створення правил життя колективу, участь у владних структурах. Два найнижчі рівні залученості в політику характерні для громадян, третій – переважно для ЗМІ, а четвертий – для політичних акторів [99, с.27].

Деякі дослідники звертають увагу на таку особливість політичної комунікації як контекстуальність. Цей тип комунікації ніколи не є вільним від контексту, тобто завжди відбувається в якійсь ситуації, яку потрібно визначити. Ще однією особливістю такого виду комунікації є спільність смислів. Ефективність політичної комунікації залежить, принаймні частково, від ідентичності системи знаків і символів спікерів. Крім того, відправники повідомлень мають певні очікування щодо одержувачів. Вони стосуються взаємної модифікації поведінки або прояву інтересу не лише до змісту повідомлення, а й до суб'єктів, які беруть участь у комунікаційному процесі [1, с. 14].

На думку деяких дослідників, комунікаційна категоризація політичного простору, прийнята в Польщі після 1959 р., дає змогу припинити ототожнювати політичну комунікацію лише з одностороннім, асиметричним процесом, насамперед, з пропагандою і агітацією [85]. Водночас до 1989 р. слухач все ще трактувався як певна загальна пасивна категорія. Своєю пасивною згодою він змушений був бути вірним шанувальником дій уряду, слугував частиною суспільного «ми», яке домінувало в політичних текстах, охоплюючи відправника та одержувача. Однак системна трансформація змусила змінитися і тут. Щоб стати розбірливим і викликати інтерес, повідомлення більше не могло бути уніфікованим, адресованим кожному або фактично до будь-кого. Його потрібно було почати індивідуалізувати, адаптувати до соціально-професійної категорії, до якої він адресувався. Реципієнтом, включеним у текст, була уже не окрема людина, а «конкретна людина», визначена окрема соціальна група. Однак, відбулося це вже після 1989 р. [98, с. 174].

Текст публічного виступу політика зазвичай доповнюють візуальні ефекти. До 1989 р. доповідач повинен був чітко виділятися з аудиторії. Він займав центральне місце, зазвичай на якійсь платформі. Це обмежувало його

контакт з аудиторією, але мало викликати повагу і трепет слухачів [99, с. 119-120].

Отже, політична комунікація – це контекстуальне, динамічне та багатозначне явище, яке також можемо трактувати як «процес взаємних інформаційних взаємодій між політичними суб'єктами, пов'язаними відносинами влади, боротьби та співпраці». Вона охоплює політичні партії, що діють у публічному просторі, та їхніх лідерів, а також інших політичних акторів.

Політична комунікація у Польській народній республіці до 1989 р. була в основному односторонньою, а монолог домінував над діалогом. Ще одна риса політичної комунікації обраного нами періоду – це новомова. Основною рисою новомови була тенденція до цінності та «магічності». Ще одним елементом пропаганди була цензура і політика дезінформації.

Зазначені нами вище особливості політичної комунікації та її особливості у Польській народній республіці, дають змогу охопити невидимі аспекти політичної комунікації із системної чи поведінкової точки зору. Варто також зазначити, що для аналізу публічного виступу політика інтерес та розуміння до контексту ситуації є особливо важливим. Однак не йдеться про загальний контекст, тому що такий контекст не може бути повністю визначений, а різні його різновиди. Інтерпретаційні дослідження приносять нові результати, проблематизують реальність, яка здавалася очевидною і стереотипною, відкривають пізнавальні перспективи. І в цьому їх фундаментальна цінність. Можна посилатися на конкретні аспекти політичної комунікації, наприклад, джерела, сутність і наслідки захисної чи атакуючої комунікації політиків; моделі спілкування про політику на мікросоціальному рівні; зв'язок між стилями спілкування політиків і повсякденними розмовами про політику в певному соціальному середовищі [105, с. 19].

1.2. Мовне маніпулювання та його ознаки

Особливість мови полягає в тому, що будь-яке повідомлення можна сформулювати різними способами. Мета певного способу формування висловлювання може полягати в тому, щоб приховати правду від аудиторії; опустити важливу інформацію, натомість підкреслити іншу інформацію; пробудити певні емоції в реципієнта або створити інформаційний шум. Усі ці цілі спрямовані на лінгвістичні маніпуляції. Мовна маніпуляція – це акт впливу

на судження, переконання та настрої інших людей за допомогою мови [101, с.244].

Маніпуляція в політиці, а особливо в мові політики, з'являється в польській політології та лінгвістичних дослідженнях у другій половині ХХ ст. Це поняття відноситься до діяльності, пов'язаної з управлінням великими людськими спільнотами і має чітке негативне забарвлення. Однак існує вагома різниця між негативним відтінком і негативним значенням. Як пише І. Камінська-Шмай: «Нечіткість значення слова маніпуляція та її негативно-емоційний характер свідчать про те, що її вживання в конкретних діях, що описують дії політиків, часто залежить від думки особи, яка оцінює ці дії, її ідеологічні уподобання та інституційні умови». Використання терміну маніпуляція в різних усних і письмових текстах може викликати сумніви щодо того, чи варто використовувати це слово як науковий термін, оскільки структура його значення включає автоматичну оцінку, яка підриває постульовану нейтральність наукового терміну [102, с. 37-38].

Є. Бральчик також звертає увагу на нечіткість значення слова маніпуляція. Майже все, що ми говоримо і пишемо, можна піддати сумніву і вважати маніпулятивним. Ми можемо підозрювати у маніпулятивній поведінці багатьох людей, яким ми не схильні довіряти, тому на думку науковця, маніпуляція стосується, перш за все, не засобів, а відносин між відправником і одержувачем інформації [82, с. 249].

Характер впливу висловлювання дозволяє виокремити його прихований (імпліцитний) та прямий (експліцитний) вплив [108, с. 90]. Експліцитний вплив (прямий) реалізується у формі прохання, наказу, побажання, а імпліцитний (прихований) спрямований на підсвідоме засвоєння змісту через додаткові експресивні відтінки та емоції, серед яких неприязнь, радість, страх, патріотизм тощо [108, с. 90].

Є. Бральчик зазначає що, основною ознакою маніпуляції є її закритість і складність чи неможливість визначення її існування. Після виявлення маніпуляція перестає діяти. Однак її важко викрити, оскільки, на думку мовознавця, це незвичайна брехня. Важко звинуватити маніпулятора в тому, що він говорить неправду, адже той, хто маніпулює, стверджує, що подає інформацію в іншому світлі, роблячи це сумлінно і переконливо. Однак Є. Бральчик не сумнівається, що маніпулятивні дії, до яких слід бути чутливим, включають:

а) навмисне використання формул, що запобігають фальсифікації суджень;

б) упереджене використання розпливчастих понять;
в) компіляція інформації з метою отримання ефекту подібності чи контрасту;

г) перебільшення або зменшення масштабу явищ, зокрема стирання меж між достовірним описом і суб'єктивною оцінкою, яка є видимою, найчастіше зустрічається в журналістській практиці, де інформація змішується з коментарем;

д) використання риторичних фігур, метафор і порівнянь з метою оцінки;

е) використання виразів, спрямованих на збудження емоції слухачів, наприклад, відсилання до основних потреб людини, провокування почуття страху, загрози тощо[82, с.38].

М. Гловінський акцентує на особливостях новомови, яка використовувалася під час комунізму і в якій легко виявити маніпулятивні елементи. Це насамперед:

а) домінування ціннісних ознак над значенням, використання сильних аксіологічних виразів, часто протиставлених, на кшталт «добро-зло», «свій-чужий». Серед контрастних протиставлень М. Гловінський наголошує на частоті дезавування виразів, які з'являються в новомовній мові: «вони — інші», «шпигуни», «змовники», «заколотники» або «представники іноземних принципалів». Звичайно ж ці вирази вживають лише у негативному забарвленні. У контексті протистояння з «ними» часто вживалася військова лексика. Дослідник виділяє в новомові надмірне вживання виразів «битися», «вести бої», у такий спосіб суспільство постійно «мобілізує», а громадяни перебувають у стані постійної готовності до війни;

б) окреслений вибір лексики або використання слів «зі списку» для побудови та закріплення певних понять. На думку М. Гловінського, «улюбленими» поняттями авторитарної влади є «нація» і «національний», які вживаються в поєднанні з прикметником «соціальний» і численними маніпуляціями зі словом «патріотизм». Наприклад, «патріотом є тільки той, хто з нами, ворог не може бути патріотом, бо його дії є принципово антипольськими»;

в) створення нової реальності, сумісної з поточною ідеологією, тобто елемент «магічності». Він міг бути різновидом національного міфу, який не мав підґрунтя в реальності та через свою «магічну» природу унеможлилював перевірку фактів та будь-якої публічної дискусії щодо стану країни [85, с. 38-39]. Використання слів, які мають позитивне чи негативне значення, має на меті запропонувати вже готову оцінку реципієнту [103;104].

Пропаганда як інструмент індоктринації показує певну ідеологію чи світогляд у позитивному світлі, оминаючи або представляючи лише негативно інші способи мислення та оцінки дійсності. Тому повідомлення завжди однобоке, позбавлене нюансів і тонкощів, йому бракує релятивізму та визнання аргументів опонентів. Так було і в Польській народній республіці. Звідси типова для новомови однозначна експресивна оцінка, яка часто виявляється в наданні нових значень словам. Наприклад, довоєнне нейтральне слово «*лакей*» стало синонімом *слуга*, звідси і термін «*холуї з Уолл-стріт*». Такі слова, як «*відсталій*» і «*реакційний*», стали такими ж негативними; у свою чергу, слово «*прогресивний*» стало означати відповідність ідеології та діям партії. Інші слова не змінили свого значення, але були привласнені системою. Наприклад, «*товариш*» став означати товариша по партії, а «*боротьба і дія*» автоматично асоціювалися з комуністичною діяльністю. У результаті, здавалося б, описові речення стали оцінками [101].

Іншим способом лінгвістичної маніпуляції було використання термінів, які мали на меті приховати справжній стан речей. Наприклад, замість слова «*страйк*» тривалий час вживали вислів «*невиправдана перерва на роботі*», а переселенців із довоєнних Кресів називали репатріантами, тобто тими, хто повертається з чужої країни на батьківщину [33].

Евфемізми – це вирази-замінники тих, які можуть викликати негативні емоції в реципієнта. Це складне явище зазвичай не є негативним і виходить далеко за межі лінгвістичної маніпуляції. Наприклад, слово «*втрата*» замість смерті або пішов замість мертвий є евфемізмом. Однак уникнення прямого спілкування може служити маніпулятивним цілям. На цьому спеціалізувалась новомова часів Польської народної республіки. Наприклад, розгін соціальних протестів в 1970 р. озброєними загонами міліції з численними постраждалими, офіційно досить нейтрально назвали «*подіями*» [83]. Наголосимо, що метою політичних евфемізмів було замовчування, введення в оману громадської думки, висловлювання гострих моментів у більш м'який спосіб [108].

Протилежну функцію виконують дисфемізми, які підкреслюють певну негативну ознаку. У такий спосіб вони викликають неприязнь, огиду або ненависть. Наприклад, вираз «*krwawa łaźnia*» замість «*побиття*»; замість загальноживаного «*померти*» використання «*врізати дуба*» чи «*склеїти ласти*». Також необхідно взяти до уваги той факт, що всі слова мають конотативне значення, тобто несуть в собі певний емоційний заряд [108, с. 93].

Евфемістичні та дисфемістичні вирази показують емоції, допомагають відобразити ставлення мовця до ситуації та проблеми і можуть транслювати такі емоції як загроза, обмеження, позбавлення, задоволення [109, с. 125].

Перебільшення також є популярним прийомом вербального маніпулювання. Воно може проявлятися в окремих словах, наприклад, у вже згаданих формах найвищого ступеня прикметників, але також може виходити за ці межі й виявлятися у «розмальовуванні фактів». Гіпербола — популярний прийом у заголовках статей у пресі, наприклад, «*Сенсація у кваліфікації чемпіонату Європи. Лідером групи є Польща*». Наявність таких слів, як «сенсація чи лідер», справляє враження на читача та спонукає його прочитати текст із такою назвою. Гіперболи такого роду часто підкреслюються знаками оклику [83, с.90].

Ще одним маніпуляційним прийомом полягав у певній формулі: про що не говорять, того не існує. На цьому припущенні ґрунтувалася пропаганда Польської народної республіки. Приховуючи незручні факти, влада натомість подавала суспільству однобічний наратив, представляючи систему та діяльність влади в найкращому світлі [32].

П. Рогалінський стверджує, що прийоми вербальної маніпуляції слід віднести до групи прийомів, які посилюють силу повідомлення і приховують ті фрагменти тексту, які чітко вказують на відповідальність за ті чи інші дії. Вербальні маніпуляції зазвичай використовують як політики, так і високопоставлені військові. У вербальному методі маніпуляції основний принцип полягає в тому, що вирази, які можуть викликати негативні емоції у слухачів, позбавлені виконавців дій передусім через створення безособових форм і будь-яких експресивізмів [33, с.49].

Ототожнення або перша особа множини – це спеціалізація комуністичної пропаганди, яка хотіла переконати суспільство, що ті, хто має владу чи її представляє, діє на користь всього народу. Гаслами та меседжами були, наприклад: «*Ми — майбутнє нації*». Разом з першою особою множини дієслів часто вживалися займенники «ми», «наші», причому важливою була проста, чорно-біла полярність: «*ми – хороші, вони – погані*» [33].

Багато звинувачень у національній зраді з'явилося у пропагандистських промовах у березні 1968 р. Польські інтелектуальні еліти нібито мали «*схилитися перед Заходом*». Політичних діячів, як Лешек Колаковський, Зигмунт Бауман і Павло Ясеніца, називали «*космополітами*», що було явно негативним терміном. Влада та журналісти, які діяли за їхнім наказом, шукали міжнародну та антипольську єврейську змову. Ось зразок тогочасного стилю: «у

Польщі вже кілька років діють певні групи сіонізму, пов'язані з міжнародними осередками цієї надзвичайно реакційної доктрини». Березнева преса також містила звинувачення на адресу західних істориків, які нібито «зводять наклепи на Польщу та поляків, висвітлюючи в поганому світлі ставлення поляків до євреїв під час Другої світової війни» [33].

Ворогам приписували тваринні чи демонічні характеристики, ставлячи під сумнів їхню людяність. Карикатури із зображенням західних банкірів або багатих людей іноді оснащували головами тварин, особливо свиней. На одному з найвідоміших соцреалістичних плакатів гасло «Знищимо шкідників» супроводжувало зображення черевика, який топче змію. Про ворогів системи часто говорили, що вони «гавкають, тьявкають або шиплять» [33].

Символи лежать глибоко у свідомості і підсвідомості людини, тому їх можна використовувати для контролю над аудиторією. Для поляків історично вмотивованими джерелами недовіри та страху є комунізм і нацизм. У 21 столітті ст. ці терміни легко присвоїти цілим соціальним групам чи організаціям, які мають інші ідеали та переконання, але ніяк не пов'язані з історичним нацизмом чи комунізмом. Мета вживання таких назв – провокація специфічних емоцій серед одержувачів. Така радикалізація, підкреслюючи відмінності та розбіжності, поглиблює конфлікти соціальні проблеми та розпалює суперечки.

Типовими для часів Польської народної республіки були художні зображення, які засуджували небажану владою поведінку, зображували карикатурні постаті, часто супроводжувані сатиричними віршами. Вони посилювали слова, які виголошували політики. Наприклад, на плакаті з критикою слухачів радіостанції ВВС можна було побачити чоловіка з неприродно великою головою з написом: «слухав, слухав бібісіна, аж голова розпухла». Іншим проявом карикатурного зображення ворогів були типові для 1950-х рр. гігантські фігури або маски, які були частиною сатиричних видовищ під час різдвяних парадів. Актори, які брали в них участь, були одягнені у гротескно потворні костюми, найчастіше висміювали американських, британських або західнонімецьких політиків [83].

Ще одним поширеним у політичній риторичі засобом маніпуляційного характеру є номіналізація або знеособлення дії. Її суть полягає у вживанні «слів-амеб», тобто таких собі «прозорих» слів, які не пов'язані з контекстом реального життя, позначають щось абстрактне і не мають конкретного змісту [108, с. 92]

Преса відіграла значну роль для формування певного погляду на різні події. Особливо важливу роль у політичній дійсності того часу відігравали тижневики, редакції яких мали групу лояльних і активних читачів, які часто взаємодіяли з редакційними колективами через контакти з редакціями, наприклад у формі листів. Преса також була предметом аналізу партійних і державних керівників. Медіаексперт Т. Мельчарек дійшов висновку, що журнали слугували кристалізації деяких аспектів польської версії марксизму-ленінізму. Багато засобів масової інформації дублювали усні промови політичних діячів і публікували їх на своїх шпальтах, Є. Путрамент припускав, що вони слугували політичним субстратом для маніпуляцій та спотворення реальності [89, с.41].

Отже, політичною маніпуляцією називаємо специфічний тип впливу, який має на меті впровадження у свідомість під виглядом об'єктивної інформації прихованого, але бажаного для тих чи інших політичних груп змісту так, щоб в адресата на основі даного змісту сформувалась думка, максимально наближена до тієї, що вимагається [104, с. 221]. Виступи лідерів Польської народної республіки були певним інструментом впливу, адже озброєні добірними фактами та відповідною інтерпретацією, вони впливали на свідомість людей та їх поведінку. Їх поширювали у пресі, транслювали по радіо, показували на телебаченні, а відтак вони мали властиву масовій комунікації ефективність.

1.3 Структура політичного виступу

Будь-який виступ має бути гарно організованим, продуманим та чітко спланованим, аби спонукати аудиторію до дій або роздумів, захоплювати, приносити естетичне задоволення. Однак цієї мети досягти досить складно. Плутарх радив, що говорити треба або якомога коротше, або якомога приємніше [104]. Людині важко довго концентрувати свою увагу на чомусь, отже оратору необхідно володіти мовними та невербальними засобами спілкування на вищому рівні, також чітко побудувати композицію промови задля кращого ефекту.

Політичний виступ за своїми функціями належить до інформативно-персуазивних текстів [104, с. 45]. Композицією виступу вважаємо послідовне розташування всіх частин тексту відповідно до засад логіки, закономірностей його побудови, змісту, задуму, конкретно заданій ситуації [26, с. 26]. Завдяки цим елементам слухач краще сприймає викладене.

Політичні виступи можна розділити на:

- парламентські
- перевиборчі
- партійні
- дипломатичні
- вітальні
- святкові [103, с. 66-67].

О. Падалка у своїй роботі зауважує, що зміст політичної промови повинен бути сприйнятливим, зрозумілим для соціуму та «своєю інформацією, і вербальним її втіленням має відповідати активній чи хоча б пасивній мовній компетенції загальної маси членів етнічного колективу» [104, с.67].

Традиційно композицію політичного виступу поділяють на три основні блоки: вступний, основний і заключний. У кожній з цих частин оратор виконує певну функцію: у вступі він вітається з аудиторією, встановлює контакт, оголошує тему, мету промови, зацікавлює та завойовує увагу аудиторії; в основній частині – викладає основну інформацію, більш детально розглядає проблему чи презентує її, підкріплює свою думку фактами; у кінцівці – оратор підбиває підсумки, щодо розкриття теми, приходиться до певного висновку, але може залишити питання відкритим, щоб аудиторія мала предмет для роздумів [45, с. 90-91].

Вступ – це найважливіша частина в політичній промові, адже від неї залежить подальший виступ оратора. Дуже важливо зацікавити аудиторію, привернути до себе увагу. Іншою причиною є особливості нашої пам'яті, ще наприкінці ХІХ ст. німецький психолог Г. Еббінгауз ввів таке поняття як «ефект краю», яке ґрунтується на тому, що найсильніші аргументи, найважливіша інформація, знаходяться саме на початку та наприкінці повідомлення, тому запам'ятовуються ці частини краще, ніж ті, що всередині [104].

Т. Нагорна розрізняє такі типи вступної частини:

а) вступ із привітанням до аудиторії (звертання до слухача, послання до аудиторії, висловлення радості стосовно звернення до них) [110]. Більшість промов політичних діячів Польської народної республіки починалися однотипно: *Obywatele posłowie! Obywatele! Mieszkańcy Wrocławia! Towarzysze! Bracia Polacy!*

б) Вступ, визначений структурою промови (формування основного положення, визначення мети, висвітлення релевантних новин, зазвичай, це промови, які відбуваються з приводу урочистої події, котра має велике значення для розвитку держави). Наприклад, вітаючи шахтарів у м. Сосновець, Е. Герек

розпочав свою промову з такого звернення: «*Górnikom polskim wdzięczność i szacunek za codzienny trud! Uznanie i podziękowanie za ofiarną służbę dla socjalistycznej ojczyzny!*».

в) Вступ, визначений комунікативною ситуацією (посилання до події, місця або ситуації, яка сформувалася, висвітлення особистого погляду оратора на них) [110].

Основна частина є найбільшою за обсягом та найбільш насиченою. Як правило, вона може бути поділена на мікротеми. Т. Анісімова пропонує таке визначення цього поняття: «Мікротема – закінчений за змістом та за структурою фрагмент мови, який включає окремі судження, отримані в результаті поділу тези, та аргументи на їх захист» [110; 105, с. 143-146].

Зрозуміло, що кожна промова може містити в собі різну кількість мікротем, що зумовлено типом політичного виступу та заходом, на якому виступає оратор. Створюючи мікротеми та добираючи аргументи, досвідчений оратор повинен орієнтуватися на характер аудиторії, для якої він виступає. Наприклад, для людей, які надають перевагу логічним розсудам, сухі факти будуть доречними. Але представники творчих професій та молодь потребують іншого підходу. Проте найкращий варіант – дотримуватись «золотої середини», адже догодити кожному неможливо.

Заклучна частина також посідає одне з найважливіших місць у структурі промови. Важливо підбити підсумки та вдало сформулювати думку, щоб це надовго запам'ятав реципієнтів. Л. Мацько виділяє декілька типів закінчень.

Підсумкові висновки – це узагальнення всіх мікротем в промові, яке дає змогу аудиторії сформулювати загальне представлення щодо висвітленої теми. Такі висновки можна зробити двома способами: поетапно, створюючи висновок про кожний з етапів, та узагальнено. Обидва способи є дієвими [103].

Апелювальні висновки створені для того, щоб створити приємну атмосферу в аудиторії, зменшити дистанцію між комунікатором і реципієнтом. Такі висновки є урочистими, емоційно забарвленими, та використовуються в епідейктичному красномовстві. Висновки цього типу ніби допомагають «зійти зі сцени» оратору та спостерігати за почуттями аудиторії щодо висвітленої теми.

Типологічні висновки стимулюють поглиблене міркування стосовно поставленої теми, допомагають аудиторії її краще зрозуміти. Їх поділяють на типологічні висновки з перспективою, котрі висвітлюють майбутнє обраної теми, та типологічні висновки з фоном, що вирізняють обрану тему з-поміж інших за певними критеріями, особливостями [105, с. 130- 132]. Після стислого

зазначення подальших перспектив традиційно висловлюється подяка, а слово передається іншому політичному діячу.

Виголошуваний текст часто доповнюють візуальні ефекти впливу. Слово і вигляд оратора дозволяють повніше побудувати портрет персонажа, принаймні в аксіологічному аспекті. У випадку перших секретарів ЦК Польської робітничої партії імідж був результатом характеристик даного політичного етапу, тобто потенційних цілей [103].

Отже, політична промова є одним із способів звернення політика до своєї аудиторії. Як частина зовнішньої комунікації, вона включає вступну, основну та заключну частини. Їй властива структурованість, наявність певних звернень, розставлення емоційних акцентів і смислових наголосів. Композиція промови залежить від аудиторії, контексту місця чи часу, а також комунікативної ситуації.

1.4. Теорія Дж. Мартіна і П.Уайта

Вивчення сили мови, її переконливості стає невід'ємною частиною мовної політики. Вплив мови залежить не лише від її граматичної структури, словникового запасу, її ідіоматичності чи фонетичної складності. Деякі дослідники сьогодні називають мову товаром, який запекло конкурує і створює ринок мовних товарів і послуг. Вони стверджують, що посилення чи послаблення впливу мови залежить від екстралінгвістичних факторів, а саме від важливості інформації. Ця суб'єктивна оцінка поєднується з вродженою силою мови, пов'язаною з нею нацією, її носіями, які спілкуються цією мовою [87, с. 1].

Польські та французькі лінгвісти пропонують сім детермінант, які впливають на вплив мови в соціолінгвістичному аспекті:

1. Кількість носіїв мови, для яких мова є першою. Цей критерій не є основним.
2. Розмір і кількість груп, які розмовляють цією мовою по всьому світу.
3. Соціальна стійкість мови. Ця змінна відокремлює тих, хто постійно проживає за межами країни від тих, хто проживає в іншій країні лише певний період час.
4. Ідеологічна детермінанта. Мова має сильну перевагу, якщо вона пов'язана з релігійною чи політичною ідеологією.
5. Культурна цінність. Мова створює культурний продукт, який часто залежить від політичної стабільності та незалежності країни.

6. Економічний розвиток.

7. Політична ситуація у країні [88, с.43-44].

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. американські дослідники Дж. Мартін і П. Уайт запропонували теорію, яка передбачає аналіз за допомогою якого текст передає позитивні чи негативні оцінки, інтенсивність, прямоту висловлювань, ставлення, діалог із потенційними респондентами [37, с.3]. Ця теорія допомагає визначити, як автори чи оратори інтерпретують емоції та як вони створюють зі своїх читачів чи слухачів ідеальну цільову аудиторію. Теорія базується на вивченні лексико-граматичної структури висловлювання та базується на трьох основних категоріях оцінки: СТАВЛЕННЯ (ATTITUDE), ЗАЛУЧЕННЯ (ENGAGEMENT) та ГРАДУЮВАННЯ (GRADUATION) [87, с.20].

Рання робота над цією системою оцінювання здебільшого була зосереджена на оціночних значеннях в англійській мові, причому в літературі зазначається, що не слід робити жодних припущень щодо того, чи оцінні категорії, запропоновані для англійської, обов'язково діють в інших мовах. Згодом дослідники застосували описові принципи, які лежать в основі структури, у роботі над іншими мовами та в роботах, які порівнюють і протиставляють оцінні значення різних мов [88, с. 1].

Автори теорії вважають, що смислоутворення можна розділити на три широкі модуси і називають їх метафункціями. Перший модус – це «ідеаційне» значення, за допомогою якого мова конструює світ досвіду, другий – «міжособистісне» значення, за допомогою якого мовці втілюють соціальні ролі, і третє – «текстове» значення, за допомогою якого ідейні та міжособистісні значення організовуються у зв'язні тексти для конкретного комунікативного середовища [87, с. 10].

Оціночні значення забезпечують деякі механізми, за допомогою яких відбувається «міжособистісна» метафункція, оскільки представляють ораторів як тих, хто розкриває свої почуття та думки з більшим чи меншим ступенем інтенсивності та прямоти, більш чи менш суперечливі чи виправдані, узгоджуючи або не узгоджуючи з ціннісними позиціями в грі поточного комунікативного контексту [87, с. 57].

Модель Дж. Мартіна та П. Уайта містить низку інструментів для багаторівневого та багатокомпонентного аналізу, результати якого дозволяють аргументовано інтерпретувати текст. Вона описує мовні одиниці, що використовуються для передачі думок та емоції як узагальнену організаційну

таксономію дискурсу та дає можливість аналізувати оціночні лексичні одиниці на основі їх міжособистісного позиціонування в текстах [87, с. 75].

Ставлення (ATTITUDE) здебільшого стосується тих лексичних одиниць, які висловлюють особисті почуття та цінності й розподіляється на емоційний відгук (AFFECT), оцінку поведінки (JUDGEMENT) та вдячність (APPRECIATION). Емоційний відгук стосується автора, емоції можуть бути виражені в тексті імпліцитно чи експліцитно. Оцінка стосується аналізу характеру і поведінки, базується на культурних та ідеологічних цінностях [87, с. 80].

Залучення (ENGAGEMENT) та градування (GRADUATION) стосуються міжособистісних установок оцінювача. Залучення (ENGAGEMENT) враховує ступінь, до якого автор зважає на те, що вже сказано та на будь-які інші незручності, які можуть стосуватися альтернативних думок та поглядів [87, с. 80].

Дж. Мартін і П. Уайт групують судження на ті, що стосуються загального захоплення та поваги. Наприклад, наскільки особа є неординарною, впевненою чи рішучою (соціальна оцінка), а також на ті, що стосуються поведінки, соціальних кодексів, етики або правил (соціальне схвалення). Вдячність стосується оцінки якості промови, естетики або цінностей, які згадані у ній. Тобто, оцінка того, наскільки вартим був виступ, наскільки добре структурована промова чи що привернуло увагу. Наприклад, така фраза, як *«he is a fantastic lecturer»*, є твердженням, яке не визнає жодної іншої точки зору та не передбачає протиріччя з іншим враженням. Такі твердження називають «моногласовими», оскільки вони включають лише одну думку автора [87, с. 25].

На відміну від цього, твердження, яке починається з *«На думку партії»* або ті, що супроводжуються модальними дієсловами чи прислівниками (міг би, можливо) вказує на наявність різних точок зору (гетероглосія), оскільки автор відчуває потребу позиціонувати свій погляд з повагою до альтернативної думки. Категорія оцінки GRADUATION стосується посилення мови. Наприклад, те, що описано як «чудовий» або «прекрасний», має меншу силу та фокус, ніж те, що описано словами «захопливий» або «дивовижний» [87, с. 80].

Застосування теоретичних ідей у своєму дослідженні теорію оцінки Дж. Мартіна та П. Уайта, дасть змогу проаналізувати політичні промови політиків Польської народної республіки та виявити способи реалізації емотивності в тогочасному польському політичному дискурсі, визначити конкретні цілі мовця в різних категоріях, а головне визначити його ставлення до виголошеного ним же тексту. У своїх виступах політики часто використовують лексичні одиниці,

які можна охарактеризувати як «loaded words» або ж «етичні» чи «емоційні слова». У такий спосіб вони намагаються змоделювати реакцію аудиторії, щоб вплинути на її оцінку ситуації та отримати прихильність до своєї кандидатури [88, с. 85].

Теорія оцінки Дж. Мартіна та П. Уайта для лінгвістичного аналізу функціонування оцінки широко використовується як зарубіжними так і вітчизняними науковцями. Ця модель оцінки вважається найповнішою, хоча і суб'єктивною і не позбавлена деяких недоліків. Однак апробована вона була передусім на англійській мові. Відтак ще одне завдання, яке визначаємо ми для себе у цьому дослідженні полягає у спробі використання цієї моделі для польської мови.

У нашому дослідженні були опрацьовані лексичні ресурси категорії ATTITUDE, до якої входять мовні способи вираження емоційного відгуку (affect), оцінки об'єктів (appreciation) та поведінки людини (judgement). Оцінка поведінки людини поділяються на дві групи: 1) «повага у суспільстві» (social esteem) і включає оцінки: «відповідність нормі» (normality), «здатність» (capacity), «стійкість» (tenacity); 2) «схвалення суспільства» (social sanction) поділяється на оцінку «правдивості» (veracity) та «правильності» (judgement) з точки зору виконання норм поведінки та моралі (propriety) [87, с. 40].

Для досягнення цілей лексичні засоби, які належать до категорії ATTITUDE були профільовані за трьома семантичними групами: AFFECT (вираження позитивних і негативних емоцій), JUDGMENT (оцінка людей та їх поведінки), та APPRECIATION (оцінка промови). Потім, всі відібрані тексти кожної семантичної групи поділялися на підкатегорії та аналізувалися залежно від позитивних (+) або негативних (-) конотацій. Після якісного дослідження текст аналізують відповідно до моделі оцінки, щоб з'ясувати, якими лексичними одиницями оратор висловлює свої особисті судження, трактування та відношення до певних подій, і як використовує їх щоб вплинути на свою аудиторію [87, с. 46].

Незважаючи на умовність кількісних та суб'єктивність якісних підрахунків при дослідженні такого складного та багатопланового феномену, як категорія оцінки, проведений аналіз дає підстави вважати, що опора на модель оцінки Дж. Мартіна та П. Уайта дозволила виділити та аргументовано інтерпретувати експліковані та імпліковані оціночні значення в політичному дискурсі.

Висновки до 1-го розділу

У цьому розділі нами було розглянуто поняття «політична комунікація», а також її особливості. Як вже було зазначено вище, це поняття охоплює широкий спектр процесів і передбачає обмін інформацією між політичними лідерами, ЗМІ та громадянами у сфері публічної політики. Можемо стверджувати, що попри те, що дослідження на тему політичної комунікації були започатковані американськими дослідниками, сьогодні ця галузь активно розвивається дослідниками з інших країн.

Ще одне поняття, яке ми розглянули у цьому розділі – це мовне маніпулювання. Його розуміємо як акт впливу на судження, переконання та настрої інших людей за допомогою мови. Нами було представлено основні стратегії мовного маніпулювання політиків, характерні для періоду Польської народної республіки.

Можемо стверджувати, що незважаючи на те, що комуністи пропагували культ розуму та демонстрували огиду до забобонів і магії, вони дуже охоче використовували у своїх промовах «магічні мовні прийоми», серед яких евфемізми та дисфемізми, гіперболи, парафрази, ототожнення, гру з синонімами та антонімами, повторення, використовуючи їх для власних прагматичних цілей та заволодіння увагою та довірою аудиторії.

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИКІВ ЧАСУ ПОЛЬСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

2.1 Болеслав Берут

На думку Є. Ейслера, з усіх лідерів ПНР найгіршим був Б. Берут. «Про нього справді важко сказати щось хороше», – пише історик [94]. Суспільній пам'яті перебування при владі цього діяча, позначене терором і репресіями. У 2013 р. саме він посів перше місце в рейтингу 10 найгірших поляків в історії за версією Newsweek Polska [39]. Після того як Б. Берут став секретарем ЦК Польської об'єднаної робітничої партії розпочався культ цієї особи у Польщі, а 1952 р. – вважають піком цього явища у країні. Постать Б. Берута стала невід'ємним атрибутом публічного простору. Якщо він десь не з'являвся особисто, його зображення повинно було бути розміщене на видному місці [23].

У політичному дискурсі Польської народної республіки Б. Берут, а точніше його публічні виступи дозволяють представити його у кількох позиціях: керівника держави, батька нації, будівничого суспільства і відбудовника країни, учителя [23].

Вже у своїй інавгураційній промові 1947 р. Б. Берут постає лідером, який має відбудувати країну. Політик вживає активні дієслова, доповнюючи їх динамічними прислівниками:

«Doniosłe chwile dziejowe przebywa dziś Naród Polski. Odrodzona Rzeczpospolita dźwiga się szybko z ruin i zniszczenia» [6].

У цьому виступі політик вдало використовує стратегію «гри на почуттях». До поляків він неодноразово звертається як до братів, а лейтмотивом цього виступу стали любов і єдність. Саме любов батьківщини має стати почуттям, яке затьмарить всі непорозуміння і об'єднає поляків у спільній відбудові знищеної війною країни:

«Miłość Ojczyzny wskazywała Narodowi kierunek drogi' w doniosłej pracy przy odbudowie Państwa».

«Miłość Ojczyzny wyprowadziła Polskę Odrodzoną na wielki dziejowy szlak reform społecznych, które wciąż wyzwalają nowe, niewyczerpane zasoby sił twórczych».

«Miłość Ojczyzny podyk podległości, trwały pokój i bezpieczeństwo naszych granic» [6].

Інавгураційна промова президента є першим виступом на новій посаді, таким собі дороговказом, програмою, яка має задати наступний курс розвитку країни. Вона запам'ятовується слухачеві, асоціюється з оратором, тому мовцеві

важливо створити максимально позитивний образ себе, не обтяжуючи свою промову конфліктністю чи агресивністю намірів. Водночас перший виступ керівника держави не має бути монотонним, адже він задає новий етап у розвитку країни, має започаткувати зміни, анонсувати їх.

Перша промова Б.Берута як президента мала всі ознаки новомови. По-перше, це був монолог, який не мав навіть риторичних запитань. По-друге, промова просякнута лексикою емоційно вартісного забарвлення. Це створює ефект «магічності», що є однією з ключових рис новомови. Водночас складно звинуватити Б.Берута у прямому мовному маніпулюванні у цій промові, але надмірне використання емоційно-ціннісної лексики створює ефект відчуженого сприйняття тексту. Привертає увагу ще одна деталь. Політик, який став президентом вже після завершення війни, виголошує промову у якій наявна контрастна войовнича лексика: *«війна-мир, спокій-боротьба, ніхто-всі, правда-брехня»*. У такий спосіб промова політика, який хоче об'єднати країну, ніби має зворотну дію – засвідчує незгоду в цій країні. Якщо накласти текст цієї промови на її історичний контекст, то вона є засвідченням браку демократії у країні, адже травень 1946 р. був позначений низкою студентських протестів [7, с. 70]. Можна припустити, що ця промова Б.Берута швидше була зорієнтована на людей, покоління, яких пережило війну, бачило її на власні очі, а тому встановлення справедливості для них було ключовим для початку нового вже мирного етапу життя.

Використана у промові ще одна маніпулятивна тактика – це повтор. Як засіб мовної виразності повтор завжди привертає увагу слухачів, активізує їхнє асоціативне та образне мислення, що значно розширює можливості маніпуляторів. У даному випадку це повтор двох слів «любов батьківщини», які самі по собі є емоційно наповненими, входять до системи вартості людини [7, с. 10].

Неодноразове віднесення до праці у цій промові створює інший маніпуляційний прийом — ефект ширми, коли мовець уникаючи прямих аргументованих суджень, вживає абстрактні поняття. Завершив політик свою промову типовим гаслом соціалізму і марксизму ленінізму про працю:

«Nie ma innej drogi wiodącej do szczęścia Narodu i pomyślności Polski jak praca» [6].

Ще більше підтверджують тезу про незадоволення та заворушення у суспільстві промови Б. Берута наступного 1948 р. Вже 6 вересня 1948 р. на нараді активу Польської робітничої партії він виголосить іншу промову, у якій гнівно шукатиме ворогів партії і яка буде спрямована проти В. Гомулки –

головного конкурента Б. Берута. На прикладі цієї промови можна помітити агресивність його риторики. Використання слів та виразів з негативною конотацією не лише показує його негативне ставлення до подій, але й виключає можливість іншого трактування, створюючи відповідні негативні образи та емоції людей до подій, про які йдеться [55, с. 80].

У промовах Б.Берута практично відсутні об'єднуючі елементи. Попри те, що він говорить «ми», «наш», «спільний», навпаки, текст зосереджений на суцільному поділі: «хороші–погані», «вони-ми» [53, с. 15]. «Криза у керівництві», згадана неодноразово у виступах була нічим іншим як прикладом новомови, а насправді означала незгоду частини суспільства з його політикою. Поділ на «ми-партія» і «Гомулка і товариші» теж не випадковий, адже у тогочасному політичному колі вже сформувалася група противників Б.Берута, але назвати їх противниками, суперникам чи політичними конкурентами він не наважується як власне звертатися до них від свого імені. Від виступів президента у 1948 р. складається враження, що причиною всіх негараздів і кризи у Польщі й партії був В. Гомулка, бо:

«W obradach lipcowego plenum KC nie brał udziału były sekretarz generalny Gomułka, którego błędna antymarksistowska postawa była właśnie przyczyną kryzysu w kierownictwie partii» [8, с. 35].

У промові використано стратегію поділеної ідентифікації. Він показує, що є колективна партія, а В. Гомулка – суцільна загроза. Намагаючись додати звинуваченням переконливості, Б. Берут вживає дієслова у третій особі однини і об'єднує їх зі словом «партія». Політичний лідер знімає з себе відповідальність, бо все ніби робить «партія», адже це вона ним незадоволена, а не він, але водночас залишати це теж не можна, треба вживати заходів. За цією промовою також стоїть історичний контекст. Берут Б. мав особисту неприязнь до В. Гомулки, але, як бачимо, вербально виявляв її не вживаючи активної персоніфікованої лексики від свого імені [59, с. 39].

Хоча активно використовував політик і тактику об'єднаної ідентифікації. Займенники «ми» і «наш» є одними з найбільш поширених мовних засобів для вираження цієї стратегії. Доповнювалося це тактикою «мирного занепокоєння», «боротьби заради миру», які притаманними низці промов політика. Наприклад, у 1950 р. він виголосив:

«Wszyscy pragniemy pokoju, wszyscy chcemy go umacniać, wszyscy gotowi jesteśmy o niego walczyć» [9].

Треба зазначити, що кілька років після обрання на посаду президента його титулували як «секретаря» але в 1949 р., він вже був передусім

«президентом», а рідше «секретарем» комуністичної партії. Однак, для повнішого уявлення про діяльність Б. Берута саме 1952 р. видається важливим, адже тоді були посилені його позиції як лідера. Важливим підґрунтям його виступів та їхніх цілей стала половина виконання 6-річного плану. У своїй промові, присвяченій наступній шестирічці Б. Берут сказав:

«W minionym okresie masy pracujące pomyślnie i przed terminem zrealizowały śmiały i trudny plan trzyletni. Kto w świetle tego doświadczenia może wątpić, że pomyślnie zrealizujemy również plan 6-letni? Naszym przywódcą i przywódcą jest Stalin, a zatem i nasz pomysł! Naszym szeregom nie można się oprzeć!» [10].

«Великий розвиток продуктивних сил, розквіт культури, план побудови соціалізму» вся ця лексика і створює той ефект магичності нової політичної мови. М. Хеллер підкреслював основну функцію такої лексики, стверджуючи, що, планування радянського типу є не технікою прогнозування економічного розвитку, а потужним інструментом впливу на людську свідомість [41, с. 188].

Невід’ємний атрибутом кожної промови Б. Берута були вороги. В одній зі своїх промов, виголошених влітку 1952 р. президент називає ворогів «диверсантами», «шкідниками», «шерстителами» тощо:

«Bądźmy czujni wobec podstępnych zakusów wroga. Tępy szkodników, sabotażystów, dywersantów, marnotrawców mienia ogólnonarodowego! Walczmy ze spekulantami, kulakami, darmozjadami, szerzycielami niepokoju, pijaństwa, plotki lub chuligańskich wybryków! Pracujmy niezmiernie nad karczowaniem złych nawyków moralnych, nad pogłębianiem świadomości społecznej w swym otoczeniu! Walczmy z biurokratyzmem i bezdusznym traktowaniem potrzeb człowieka pracującego!» [11].

Запропонована цитата насичена лексикою новомови, адже всіма цими спекулянтами, кулаками і диверсантами насправді були люди, які всього лише не розділяли поглядів Б. Берута. Намагання зобразити свого опонента чи суперника як суцільного ворога для країни чи світу, очорнити його репутацію та імідж — це ще одна стратегія маніпулювання [60, с. 80].

1952 р. це також рік прийняття Конституції. Цей факт давав можливість представляти у політичному дискурсі Б.Берута як будівничого народу і великого державника. 23 січня 1952 р. політик звертався до поляків представляючи проект найвищого закону країни [42]. Перше, що впадає в очі це – колективне «ми». За п'ять хвилин виступу «ми» згадується сім разів. Колективне «ми» і «наш» створює відчуття єдності, причетності до спільної справи, але й створює відчуття відповідальності за неї. Попри те, що проект Конституції був обговорений з Й. Сталіним, який вніс до документу низку поправок,

Конституція у промові Б. Берута постає чимось, що має об'єднати всіх поляків, стати їх спільним завданням, щось що потрібно нести в маси. На самому початку Б. Берут говорить:

«Zakończyliśmy pierwszy, wstępny etap prac nad projektem nowej Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej» [12, с. 80].

Водночас це колективне «ми всіх поляків» в якийсь момент розчиняється, адже з'являється типове для комуністичної пропаганди розподілення «ми – вони». Як виявляється, у цій промові Б. Берута «ми» – це члени Конституційної комісії, а всі решта – це маси і народ, який має прийняти роботу «нас»:

«Naszym zadaniem — członków Komisji Konstytucyjnej oraz wszystkich przodujących działaczy i bojowników społecznych — jest uświadomić tę drogę i to zwycięstwo masom pracującym i całemu narodowi w okresie obecnej dyskusji ogólnonarodowej» [13, с. 22].

Періодично політик звертається до аудиторії із питаннями, на які далі сам і відповідає:

«Jakie zadania mamy w tym okresie do spełnienia?» [13, с. 23]

Силу переконання виконують у промові дієслова наказового способу:

«Winniśmy włączyć się do akcji uświadamiania masom pracującym — jak wielką, przełomową, historyczną treść zawiera w sobie projekt nowej Konstytucji, jakie znaczenie ma on dla całego narodu» [14, с. 23].

Ідеалізація майбутнього як одна зі стратегій маніпуляції також представлена у його виступах. Політик, використовує прийоми магичності мови і говорить про те, що буде, коли народ «прийме та схвалить» документ»:

Niech nowa Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, przyjęta i zatwierdzona przez naród polski, stanie się orężem i sztandarem w dalszej naszej walce o całkowite wyzwolenie człowieka, o utrwalenie pokoju, o zwycięstwo socjalizmu! [15, с. 11]

Національна символіка допомагала вписати образ вождя в умовність традиційних норм. Б. Берут співав гімн з гербом і польськими прапорами у тлі. У його оточенні частіше все ж частіше з'являлися комуністичні червоні прапори, а не серп і молот чи зірка [16, с. 31].

Як нагода до виступу використовувалися свята, ювілеї та ювілеї – що відображено у підборі виступів. Подібну роль відігравали релігійні ритуали. У перші роки існування Польської народної республіки за довоєнною традицією, державним урочистостям, зокрема ювілеям, передували богослужіння. Б. Берут брав участь у таких богослужіннях до початку 1948 р. Однак не було показано

його активної участі в них, було зрозуміло лише, що він присутній у костелі [17, с. 221].

Для створення загального образу політика також додавався контекст свят. Наприклад, під час Різдва він з'являвся на різдвяній вечірці, поєднаній з роздачею подарунків, а з нагоди Нового року йому вітали представники влади, духовенства та різних професій з усієї країни, а під час свято врожаю, селяни роздавали вінки [18, с. 221].

Метафора «батька Вітчизни» також передбачала представлення секретаря в неофіційних ситуаціях, які б наблизили його до суспільства і водночас вийшли за межі формули видатного, величного керівника. Б. Берут потанцював із лідером робітничих сил під час святкування 1 травня, з'явився з оленями в парку Бельведер [19, с. 223]. З огляду на це, можемо погодитися з думкою про те, що метафори в політичному дискурсі створюють образи, які базуються на відношенні подібності між двома об'єктами чи поняттями. Іншими словами, метафори, що стосуються великої кількості вихідних областей, що характеризують політичний дискурс, базуються на тих самих або подібних семантичних ознаках, де відбувається денотаційний перенос [107, с. 120].

Попри недемократичність комунікаційних стратегій, зовнішній вигляд і поведінка політичного діяча не відрізнялися від образів людей, які керують державою в умовах демократичної системи. Одягався політик класично, влітку – у світлих костюмах, восени й навесні – у легких пальтах і капелюсі. Він носив окуляри [87].

Такі позавербальні форми спілкування мали відігравати свою функцію, доповнювати стиль комунікації політика. На думку Я. Врони використовувані культурні практики можуть відгукнутися у певної частини суспільства, яка піддається впливу церемоніальних переконань. У такий спосіб суспільство мало сприймати ідеологію соціалізму як свою власну [84, с. 79].

2.2 Владислав Гомулка

В. Гомулка був секретарем Польської об'єднаної робітничої партії з 1943 р. до 1945 рр., а також генеральним секретарем з 1945 р. 1948 р. і з 1956 до 1970 рр. Він також був віце-прем'єром і міністром у Тимчасовому уряді національної єдності з 1945-1947 рр. та в уряді Ю. Циранкевича з 1947 р. до 1949 р. У його політичній діяльності виокремлюють два періоди, під час яких і формувався образ політика, його стиль комунікації. Імідж секретаря в кожен із цих періодів був різним [83, с. 223].

У 1940-х рр. В. Гомулка був другою після Б. Берута фігурою на політичній сцені. Його керівна роль була пов'язана передусім з внутрішніми справами партії. Після повернення до влади в 1956 р. його часто показували разом з прем'єр-міністром і головою Державної ради. Ймовірно, це було пов'язано з реакцією на попередній культ особи та звинувачення Б. Берута в самодержавстві. Колективна сила потребувала як мінімум командного іміджу [83, с. 227].

На посаді першого секретаря Польської об'єднаної робітничої партії В. Гомулка, виголосив низку промов, у яких не лише описував тогочасний стан справ, тогочасні проблеми, а й пов'язував їх із минулим країни. Як пише Дж. Крейг, політик та історія — це завжди дорівнює маніпуляція. Ключовою темою низки його виступів був «пошук правди» і боротьба з брехнею і міфами. Магічність мови властива багатьом промовам політика:

«Trzeba plugiem prawdy przeorać ów tragiczny w dziejach Polski okres, aby wykarczować do końca błakające się jeszcze kłamstwa i mity. Dopiero na tle prawdy o tym okresie ocenić można właściwie i ogrom trudności, z którymi musieliśmy walczyć, i rozmiary naszych osiągnięć» [21, с.304].

У виступах В. Гомулки використана ще одна маніпулятивна стратегія зближення з аудиторією передусім через ототожнення минулого з майбутнім. Партія у словах В. Гомулки була втіленням правди. Замість того, щоб вжити слова «криза» для позначення 1950-х рр., В. Гомулка пропонує численні метафори, зокрема згадана «натягнута струна, що може обірватися»:

«Partia mówi klasie robotniczej twardą prawdę. Podwyżka zarobków, osiągnięta przez miliony ludzi w ostatnich miesiącach, będzie tylko wtedy trwała, gdy zwiększona siła nabywcza ludności będzie miała pokrycie w zwiększonej masie towarów na rynku. Nie stać nas teraz na dalsze podwyżki płac, gdyż struna została tak naciągnięta, że grozi jej pęknięcie [...]» [22, с.304].

На відміну від Б. Берута, В. Гомулка вдається до історико-лінгвістичної маніпуляції і знову грає на почуттях. Відомо, що історія є однією з ціннісних категорій для кожного громадянина, вона об'єднує викликає підтримку. Для поляків історія є одним із фундаментів нації. У такий спосіб В. Гомулка теж використовує техніку зближення зі своєю аудиторією:

«Mówimy, że należy w naszej historii wydobyć to wszystko, co było twórcze, postępowe, to co rozwijało naród polski i samą Polskę. Jeżeli chodzi właśnie o ten pierwszy okres historyczny, to bodajże na pewno w dużej mierze można powiedzieć, iż chrystianizm, kościół w tym okresie odgrywał rolę postępową. Jeżeli my ograniczymy nasze badania historyczne do średniowiecza, to wydaje się, że w historii wykażemy do

tego okresu tylko postępową rolę kościoła. Natomiast nie wykażemy [jego] negatywnej roli w późniejszych czasach, szczególnie w okresie, w którym się przejawiała, gdyż nie ulega wątpliwości, że w różnych okresach historii polskiej ta rola kościoła katolickiego była różna» [23].

Навішування ярликів також властиві промовам В. Гомулки. Навіть роздумуючи про історію своєї країни, він шукає у ній ворогів. Ба більше, історія у В. Гомулки у традиціях новомови теж трактована у своєрідний спосіб. Вона також двовимірна, бо в ній є тільки «погане-хороше, ми-шляхтичі, ми-євреї»:

«Każdy szlachecki warchoł dla własnej fantazji lub za judaszowskie, obce srebrniki zrywał sejmy i unicestwiał najszlachetniejsze, z punktu widzenia interesów Polski, uchwały» [24].

З виступів В.Гомуки можна зробити висновок, що ворогами бути реакція *wszelkiej maści, bankruci i niedobitkowie reakcyjni, garstka reakcyjnych, antyradzieckich indywiduów, reakcyjny paszkwil, reakcyjne cele, reakcyjne źródła* [34].

Боротьба з загальним злом і несправедливістю була одним ключових гасел, виголошених В. Гомулкою на мітингу, що відбувся 24 жовтня 1956 р., де зібралося близько 400 тисяч осіб. Новомова була основою виголошеної промови. Зокрема, того дня В. Гомулка сказав присутнім:

«W ciągu ubiegłych lat nagromadziło się w życiu Polski wiele zła, wiele nieprawości i bolesnych rozczarowań. Idee socjalizmu, przeniknięte duchem wolności człowieka i poszanowania praw obywatela, w praktyce ulegały głębokim wypaczeniom. Słowa nie znajdowały pokryć w rzeczywistości» » [25, с.34].

Як бачимо, новомова дозволяла підмінити поняття. У виступі за допомогою новомови було створено ідеальну країну, яку хочуть знищити різні «розпалювачі, провокатори та хулігани». Видно, що В. Гомулка не визнає опонентів, суперників, тому й не може сказати, що все це протестувальники, які є незгодними з режимом, що утвердився в країні й хочуть змін:

«Nie pozwólmy reakcyjnym podżegaczom i różnym chuliganom – stwierdził – stawać w poprzek naszej drogi. Wara im od czystego nurtu walki socjalistycznych i patriotycznych sił narodu. Pędźcie precz prowokatorów i reakcyjnych krzykaczy. Władze państwowe ani na chwilę nie będą tolerować jakiegokolwiek akcji wymierzonej w polską rację stanu i przeciwko naszemu ustrojowi państwowemu» » [26, с.15].

Великі шляхетські роди політик протиставляє середній шляхті, а Польщу — Заходу.

«Wzrostowi potęgi „królewiat” – Radziwiłłów, Wiśniowieckich, Ostrogskich, Koniępskich, Lubomirskich i im podobnych – towarzyszy zmniejszenie liczebności

i upadek znaczenia średniej szlachty. Demokracja szlachecka staje się jedynie parawanem dla rządów oligarchii magnackiej [...]. Rozwój folwarku pańszczyźnianego i surowcowego eksportu przekształcał Polskę w kolonialne zaplecze Zachodu, podrywał podstawy egzystencji rodzimych miast, a dyktatura szlachty wyczuwała z praw stan mieszczański i kmieci» [31].

Промова містить судження, які можна трактувати як суб'єктивно-оцінні. Водночас вони презентовані через констативи, що створює додатковий ефект утвердження слів у свідомості слухача:

«[...] najsmutniejszy okres w dziejach narodu, okres staczania się państwa polskiego po równi pochyłej ku upadkowi. Czynnikiem sprawczym tego upadku była oligarchia magnacka, sobiepaństwo możnych, obskurantyzm i fanatyzm triumfującej kontrreformacji, które w krótkim czasie roztrwonily siły i dorobek wielu poprzednich pokoleń» [32].

Намагання політика об'єднати спільною ідеєю людей, які дедалі більше виражали своє незадоволення виражається на синтаксичному рівні через риторичні запитання. Запитання у промові з одного боку створюють “місток” між контекстами, з іншого ж – привертають увагу слухачів, наближає мовця до аудиторії:

«Czym dzisiaj możecie pomóc kierownictwu partii i rządowi? Przede wszystkim tym, że każdy stanie przy swym warsztacie na swoim posterunku i wzmożoną pracą czy nauką wykaże swą wierność i oddanie naszej sprawie» » [27, с.306].

Звернення до історії як маніпуляційних прийомів мало ще й виховну функцію. Одночасно з темою історію політик вживає слово біль, ніби в черговий раз нагадуючи всі тривоги і страждання поляків:

«Cały sens powracania do historii sprowadza się do tego, aby się na niej uczyć, aby wyciągać z przeszłości słuszne wnioski dla teraźniejszości i przyszłości. [...] Jest to tym bardziej potrzebne, gdyż myśli i uwagi człowieka koncentrują się zwykle na aktualnej chwili, na dniu dzisiejszym, szczególnie na jego troskach, brakach i bolączkach. Minionego bólu człowiek nie odczuwa, choćby ten ból był kiedyś najdotkliwszy. Jeśli nawet o nim myśli, to ze spokojem. Aktualny ból zawsze drażni i denerwuje, choćby był nawet łagodny. Ponadto w minionym dwudziestoleciu wyrosło nowe, młode pokolenie, które nie odczuło i z własnego doświadczenia nie zna bólów ciężkiego, ponurego i często beznadziejnego życia ludzi pracy w mieście i na wsi w tamtym okresie. Warto więc zestawić i porównać dzień wczorajszy z dniem dzisiejszym» [45].

Об'єднуючи поляків у спільній ідеї месіанізму, він вживає аргументів. Аргументація побудована зі вживанням числівників є однією з найбільш

поширених і переконливих. Прикметно, що слухач у момент комунікаційної ситуації не може перевірити правдива ця інформація чи ні, тому вона сприймається як абсолютна:

«Eksport dokonywał się kosztem głodu ludzi. Do Anglii np. eksportowała Polska cukier po 10 gr za kilogram, gdy na rynku wewnętrznym kosztował ten sam cukier 1 zł, a miliony dzieci polskich albo wcale nie dostawały cukru, albo minimalne ilości, albo też karmiło się je sacharyną» [46].

Він як політик, державний діяч спочатку ніби намагається щось пояснити, довести, навіть «виховати», але в якийсь момент йому ніби вривається терпець і він вже називає речі своїми словами і використовує стратегію сили. Ще одне речення на прикладі цієї промови засвідчує тактику емоційного нападу В. Гомулки:

«Dość wiecowania i manifestacji!» [28, с.44].

Програмна полеміка, заснована на метафорі як площині суперечки, стала чи не основним каноном політичного мислення, розуміння та дії, де словесний удар має бути фатальним. Метафора зазвичай порушує стабільну структуру повідомлення, щоб дати можливість для належним чином дозованих наступних епізодів із відповідною драмою, падінням і виродженням:

«jestem najpotężniejszym z władców Polski – pokonałem trzech króli» (Gomułka o zniesieniu Świąta Trzech Króli) [29, с. 85]

Тут варто навести приклади інших метафор В. Гомулки, які чітко ілюструють характер тих часів, спираючись на виступи на різних пленумах Центрального комітету Польської об'єднаної робітничої партії: *solidarność robotnicza, ustrój sprawiedliwości społeczne, siły reakcyjne i antyludowe, reakcyjni podżegacze, patriotyczne siły narodu, reakcyjni krzykacze, szumowiny społeczne, pochodzimy z macierzystego łona, mieszkać pod mostem, przymierać głodem, Polska na węglu stoi, wywozić ludzi na taczkach, armia bez dowództwa, atmosfera strachu, londyńska reakcja, płonące granice, paliła się nasza niepodległość, rzucić kłody pod nogi, niedojrzałość polityczną, wrogie żywioły, część aktywu zatraciła ideową busolę, walka o sumienia i serca ludzkie, rewizjonistyczne szczotki, zbiór zastygłych pojęć, kierownicy bliżej mas, szczekanie psa na księżyc, rosyjska droga, demokracja wewnątrzpartyjna, kameleon, oderwali się od rzeczywistości i bujają w obłokach, każdemu według jego pracy, sfanatyzowane dewotki, marzenia ściętych głów, skóra jeszcze na baranie, zając lojalną postawę wobec rządu i partii, zbrodnicza polityka sanacji, błyskawica wojny rozsypała sanacyjny domek z kart, niezdatny do użytku rupieć, Polska Rzeczpospolita Ludowa to owoc zwycięstwa, stary tygrys Clemenceau, naród miłujących pokój, internacjonalistyczna postawa, nie ma zamiaru wchodzić z*

butami do czyichś sumień, ciemna karta kultu jednostki, wielki rewolucjonista, wymazać ogromu zła, zarzewie rozkwitu narodu polskiego, ziarno zasiane przez PPR wydało dobre owoce, agresywne siły imperializmu, burżuazyjna ideologia, ideologiczny kompromis, nihilizm narodowym, krytyka destrukcyjna i jadowita krytyka, dziejowe waśnie, dymna zasłona, robić starą politykę w nowych czasach, leninowska koncepcją pokojowego współistnienia, Polska już nigdy nie będzie osamotniona, bo przeszła ona już próbę, która została wykuta w ogniu, braterska przyjaźń, nieboszczyka nie można już wskrzesić, kultura leżą na sercu partii, samoloty sieją tylko śmierć i zniszczenie, bohaterską walką narodu, pirackie naloty, idąc więc na spotkanie nowym czasem, na wspólnej płaszczyźnie, polityczne szalbierstwo, nie będzie sztandarem reakcji .system dywersji antykomunistycznej, walka z syjonizmem, sanacyjni grabarze Polski, wydawnictwa andersowskie, ni pies ni wydra, coś na kształt świdra, musieliśmy odpowiedzieć aktywnie w chwili, kiedy wróg podkładał dynamit pod nasz dom, imperialistyczny aparat dywersji ideologicznej i wojny psychologicznej poniósł taką porażkę, ślepa uliczka, anachroniczny kurs, szukać nowej drogi, sojusz państwa socjalistycznych, który był wykuty jeszcze w ogniu wojny wyzwoleniczej, i który jest główną podporą pokoju światowego, linii bratnich krajów socjalistycznych » [33-40, c.304].

Ще одним відображенням цієї ідеології в перекладі можуть бути описи головних міжнародних лідерів того періоду, наприклад, лідера корейської політичної партії Кім Ір Сена представляли як: *niezrównanego patriotę, o stalowej woli przywódcę, bohatera narodowego, prekursora rozwoju, nieugiętego i żarliwego bojownika, wytrwałego komunistę, niewzruszony autorytet, niezrównanego patriotę, który bezbłędnie prowadził naród na drodze epokowych przemian i rozkwitu, nakreślając prawidłową i oryginalną linię rewolucji oraz prowadząc naród przez burzę rewolucji do zaszczytnego zwycięstwa* [40-43].

Емоційність мови, її абсолютизація є наскрізним мотивом всіх публічних промов політика:

«Jeżeli ktoś mówi, że przed wojną powszechnie dla wszystkich było lepiej, to widocznie nie zna ludzi pracy w okresie przedwojennym, nie wie, co to znaczy nie mieć pracy, być bezrobotnym. Polska Ludowa zrobiła wielki krok na drodze likwidacji biedy i nędzy ludu pracującego» [44].

19 червня 1967 р. у промові В. Гомулки до профспілок, де вжито термін п'ята колона стосовно євреїв.

«W ciągu ubiegłych lat nagromadziło się w życiu Polski wiele zła, nieprawości i bolesnych rozczarowań. Idee socjalizmu, przeniknięte duchem wolności człowieka i poszanowania praw obywatela, w praktyce uległy głębokim wypaczeniom. Słowa nie

znajdowały pokrycia w rzeczywistości. Ciężki trud klasy robotniczej i całego narodu nie dawał oczekiwanych owoców. Wierzę głęboko, że te lata minęły bezpowrotnie w przeszłość» [47].

У 1970 р., після підписання польсько-німецької угоди, В. Гомулку чи не вперше в кінохроніці назвали «польським державним діячем». Цей безсумнівний успіх у міжнародній політиці був одним із небагатьох моментів, коли з нього намагалися створити батька нації та лідера світового рангу. Однак дуже швидко цей тріумф опосередковано сприяв падінню першого секретаря [45, с. 228].

Зазначимо, що поведінка, зовнішній вигляд і манера говорити В. Гомулки не відповідали ролі лідера нації, а часто не асоціювалися з виголошеними ним текстами і з роками цей дисонанс помітно поглиблювався. Його показували під час виступів, зустрічей з іноземними політиками передусім із соціалістичного табору або на трибуні під час державних церемоній. Він приймав квіти та вітав дітей, які бажали йому добра, але зазвичай це відбувалося під час офіційних зустрічей та національних свят [30, с.227].

Можемо зробити висновок, що В. Гомулка продовжив традицію публічних виступів свого попередника і також активно використовував новомову у виступах, однак вдавався у своїх промовах до інших тем, передусім історії.

2.3 Едвард Герек

21 січня 2022 р. на екрани вийшов фільм «Gierek» польського режисера М. Венгжина. Сюжет оповідає про історію перебування Е. Герека у 1970-1980 рр. на посаді першого секретаря ЦК Польської об'єднаної робітничої партії. Це не цілком історичний фільм, але він у значній спирається на реальні події. Зокрема у ньому використані уривки з його реальних промов. Реакція ж поляків на цей фільм, як і на постать самого політика, була і залишається вкрай неоднозначною.

Е. Герек розпочав своє урядування у складній соціальній та політичній ситуації після численних повстань робітників в грудні 1970 р. Він представляв інші концепції комунікації ніж його попередники, хоча і був все ще «обличчям соціалістичної Польщі» [48, с. 230]. Пропаганда, яку приписували Е. Гереку стали називати «пропагандою успіху»:

«Kto pragnie przyczynić się do pomyślnego rozwoju ludowej ojczyzny i poprawy życia narodu, znajdzie w Głogowie przykład prawdziwie patriotycznej i socjalistycznej postawy w pracy dla wspólnego dobra...» [48, с. 52]

Політик розумів, що лише розрив з минулим може допомогти йому втримати владу [83]. Вже в одній зі своїх перших промов у лютому 1971 р. Е. Герек оголосив гасло «побудови іншої Польщі». Неодмінним елементом цієї політики мала бути пропаганда успіху. Його символом стало гасло «Нехай Польща міцніє, а люди живуть заможніше». На думку деяких дослідників, це був фактично парафраз сталінського гасла «жити стало краще, жити стало веселіше» [89, с. 45]. Звичайно, ці зміни могли проявлятися не в способі здійснення влади, а скоріше в більш-менш очевидному економічному розвитку держави:

«Idzie o wielką sprawę – o to, aby w okresie życia jednego pokolenia zbudować drugą Polskę – Polskę zasobniejszą, odpowiadającą aspiracjom obywateli nowoczesnego kraju przemysłowego...»

«Musimy w najbliższym 20-leciu oddać do użytku 5 razy więcej mieszkań niż zbudowaliśmy w latach 1951-1970. Oznacza to, że już w końcu lat siedemdziesiątych powinniśmy corocznie oddawać do użytku 11-12 nowych mieszkań na każdy tysiąc mieszkańców» [49, с. 24]

Пропагандою мав керувати В. Сокорський, багаторічний керівник Радіокомітету. Головною метою його діяльності було покращити загальний імідж перших секретарів та зосередити увагу суспільства на питаннях розвитку та покращення умов життя. В. Сокорський також запропонував порвати з тогочасним духом пропаганди. Він виходив з того, що більшість свідомих громадян народилися вже після війни чи під час неї, а тому посилатися на довоєнні часи не має особливого сенсу. Він також вирішив зосередитися на тогочасних технологічних рішеннях, передусім на телебаченні [50].

Наприклад, на телебаченні транслиували виступ Е. Герека в Любіні щодо питання економії матеріалів у будівництві, виконання планів видобутку Любінської мідної копальні, а також шляхів ефективного виконання партійно-урядовим керівництвом постанов 7-го і 8-го пленумів ЦК Польської об'єднаної робітничої партії. Е. Герек висловлював своє повне прийняття ситуації. Дякував за підтримку керівництву партії та уряду. Він представив плани щодо підвищення ефективності видобутку та подолання економічної заборгованості. Виразив оптимізм, який був «наслідком можливостей польської економіки та польського народу»:

«Polski rząd konsekwentnie walczy z kryzysem, z którym zмага się cała Europa. Kolejne tarcze antyinflacyjne przynoszą realne i odczuwalne ulgi oraz ograniczają wzrost cen» [51].

Нова державна політика була представлена громадянам під гаслом «гармонійного і прискореного економічного розвитку Польщі». Ідея команди Е. Герек полягала, з одного боку, у швидкому розвитку інвестицій, а з іншого – у покращенні рівня життя населення. У комунікації ці наміри висловлювали за допомогою гасел:

«Aby Polska rosła w siłę, a ludzie żyli dostatniej!»

«Budujemy drugą Polskę!» [52, с. 54]

Постійним елементом пропаганди успіху стали так звані «візити на ферми». Неодмінним їх атрибутом було перевдягання. Е. Герек у шахтарській шапці, капелюсі з горянським пером, костюмі сталевара чи халаті молочника мав бути ближчим до людей, показувати, що він справді небайдужий до суспільства та його проблем:

«Dobre wyniki produkcyjne, jakie uzyskaliście np. w przemyśle węgla kamiennego pozwoli państwu nie tylko zaspokoić wzrastające potrzeby przemysłu I eksportu, ale takie podjąć - po raz pierwszy po wojnie - decyzję o zniesieniu reglamentacji w sprzedaży węgla kamiennego dla ludzi..» [53, с. 55]

Задля повернення ідеального образу «керівника виробництва», на стінах фабрик і заводів часто розвішували картини та етюди героїв. Кожна подія створювалася з великим успіхом, хоча часом доходючи до абсурду. Широко використовувалися цифри, які вказували на те, що Польща була в авангарді виробництва окремих товарів:

«Zostały rozwiązane fundamentalne problemy narodowe – sprawiedliwych granic, trwałych gwarancji niepodległości, suwerenności i bezpieczeństwa, opartych na niezawodnych sojuszach, a przede wszystkim na sojuszu, przyjaźni i współpracy ze Związkiem Radzieckim. Podstawowe przemiany społeczne, uprzemysłowienie i urbanizacja zapewniły najszerszym rzeszom ludowym, całemu narodowi awans cywilizacyjny i kulturowy, nowe godne warunki bytu, otwierające szerokie perspektywy rozwojowe...» [54].

Політик зрозумів, яку велику роль у створенні іміджу може відіграти телебачення та аудіовізуальні ефекти сприйняття. Він був міцної статури, широкоплечий і мав коротке волосся, дбав про те, щоб завжди бути добре одягненим. Влітку він одягав світлі та темні костюми, доповнюючи їх модними краватками, які пожвавлювали та урізноманітнювали вигляд. Він рідко з'являвся в шахтарській парадній формі. Взимку носив шапку. У другій

половині 1970-х рр. він почав з'являтися в кімнатах засідань з чорним портфелем, який носив сам. Для читання використовував окуляри, які його підкреслювали стиль [55, с. 231].

Він був першим польським секретарем, який створив справжнє видовище влади. 25 січня на зустрічі з робітниками та партійним активом у Гданську він поставив знамените запитання: «*Ви допоможете?*». Його зустріли оплесками, які роками подавалися урядовою пропагандою як вияв підтримки особистості та дій Першого секретаря. Було створено міф, що люди спонтанно кричали із залу: «*Допоможемо!*», хоча низка істориків стверджує, що нічого подібного не було. Однак, «*Ми допоможемо!*» стало одним із гасел епохи Герек:

«Możecie być przekonani, że my wszyscy jesteśmy ulepieni z tej samej gliny i nie mamy innego celu, jak ten któryśmy zadeklarowali: rozwijać kraj, umacniać socjalizm, poprawić warunki życia ludzi pracy. Jeśli nam pomożecie, to sądzę, że ten cel uda nam się wspólnie osiągnąć. No, więc jak – pomożecie?» [56, с.81]

Для розуміння і сприйняття публічних виступів, особливо важливим є форма презентації. Виголошення промов передбачає наявності харизми у мовця. Е. Герек почувався комфортно перед камерою і часто посміхався. На думку деяких істориків, він звертався не до людей, які зібралися в залі, а до сотень тисяч телеглядачів. Виступаючи, він легко встановлював контакт зі слухачами. Він умів взаємодіяти з аудиторією та маніпулювати нею. Знамениту зустріч на верфі в Гданську в січні 1971 р. він завершив запитанням «*Ви допоможете?*», яке вимагало конкретної реакції адресата. Єжи Айслер стверджує, що на записі цієї події не чути відповіді «*Ми допоможемо*». Проте можна почути оплески та ледве чутні слова, які насправді можна витлумачити як цю відповідь. Є також підтверджувальне «*Ні*», вимовлене Герекем, яке не могло бути вимовлене після негативної відповіді залу. Пропаганді знадобився деякий час, щоб зрозуміти, що їх можна використовувати і згодом це гасло стало одним із ключових для окреслення його постаті [23, с.231].

У 1972 р. з'явилася кольорова кінохроніка. Особливо це було важливо під час зйомок колоритних першотравневих парадів, тим більше, що портрети вождів замінили на естетичні та красиві паперові квіти. З почесного трибуни Е. Герек вітав учасників ходи, махав їм руками, а учасники ходи, серед яких були відомі актори та співаки, відповідали йому, підтверджуючи наратив про спільноту та взаєморозуміння [57, с. 232].

Він вмів підібрати стиль свого виступу до аудиторії. Коли він виступав на конференціях, пленумах і зборах, на інавгураціях, мова його була спокійною, тон стриманим, навіть коли йшлося про суспільне незадоволення:

«Dzisiaj MO naszego województwa zatrzymała samochód, który wiozł na Śląsk grupę studentów z jednej uczelni, warszawskich studentów, którzy jechali zamącić spokojną śląską wodę. Nietrudno domyślić się, za czyje pieniądze podróżują ci młodzieźowi emisariusze. Są to ci sami zawiedzeni wrogowie Polski Ludowej, których życie nie nauczyło rozumu, którzy przy każdej okazji dają o sobie znać, różni pogrobowcy starego ustroju, rewizjoniści, syjoniści, sługusi imperializmu» [58, с. 230].

У свою чергу, на політичних мітингах він міг жваво жестикулювати, навіть читав промови, але це були поодинокі випадки. Його експресивні жести можна було спостерігати в особливі моменти, наприклад, на початку 1971 р., коли він мав заспокоїти настрої робітників після грудневого повстання, і після червневих виступів у Радомі 2 липня 1976 р., коли він виступав у катовіцький «Сподек» про те, що уряд проводив соціальні консультації щодо підвищення цін [59, с.232].

Уже в перші роки його правління було запроваджено нове облаштування мовленнєвого простору. Досі трибуна знаходилася поряд з президентським столом, за яким сиділи політики. Тепер, за практикою СРСР, його розмістили на тлі каскадних столів, як у театрі під відкритим небом, що мало символізувати виступ від імені сидячого партійного колективу. Тому, оскільки за Гереком стояла партія, він уже був не особою, а її втіленням і виступав від імені партії [50, с. 233].

Із загостренням економічних проблем посилювалася кампанія переконання держави у своїх успіхах. У середині 1970-х рр. кінохроніка показувала тисячі людей, які аплодували Гереку та скандували гасла на зразок: «Молодь з партією!». У 1976 р. під час зустрічі з робітничими активістами тисячі людей аплодували та неодноразово вигукували його ім'я. У другій половині його правління мітинги стали нагадувати нацистську Parteitag, де кілька тисяч людей скандували ім'я лідера. Це було повернення до моделі, вже відомої з періоду правління Б. Берута [83, с. 232].

Одним із прийомів створення образу Е. Герекі було зробити його героя більш динамічним, показавши, як він входить і виходить з кімнати, наповненої людьми. Подана в такий спосіб зустріч, стала однією з багатьох, своєрідною інтерлюдією в ході роботи. Е. Герек прибував туди — ймовірно, повертаючись із якогось візиту на ферму — і після того, як усе закінчилося, він йшов до місць, де мав виконувати свої наступні завдання. Експресивність цього маркетингового прийому відповідала гаслам: будівництво, зведення, зусилля, постійна мобілізація до праці [83, с. 232].

Другою перевагою такого театру було те, що люди чекали його приходу. Вхід першого секретаря супроводжувався гучними оплесками і вигуками на його честь. Його зустріли як героя, довгоочікуваного кумира молодості. Під час одного з численних мітингів у «Сподеку» у другій половині 1970-х зібрані вигукували ім'я Герека, на що він, ритмічно пересуваючись над столом, кілька разів відповів: «Партія, Польща». Співаючі на мить сприйняли його крик, але швидко змінили його на: «Герек, Польща». Аналізуючи аудіовізуальний матеріал, складається враження, дехто з дослідників вважає, що це була добре зрежисована ситуація [58, с. 232].

Перший секретар ЦК також часто відвідував фабрики і фабрики, ферми, електростанції, університети. Під час свята врожаю він приймав і цілував хліб, який йому дали представники села. В одному з сюжетів можна почути голосовий коментар: «Перший секретар ЦК з повагою і довірою ставиться до громадської думки. Суспільство відповідає взаємністю» [59, с. 58].

У своїх промовах Е. Герек повставав постаттю, яка могла викликати довіру. Особливо на тлі його попередників. Його часто показували щільно оточеним з усіх боків людьми, переважно робітниками [23, с. 233]. В одному зі своїх виступів він навіть підтримує протесні настрої громадян:

«Protesty społeczne są niezbędne do rozwoju naszego kraju. Uważam, że powinniśmy je traktować z szacunkiem i zrozumieniem. Współpraca z protestującymi jest ważna, aby zapobiec dalszym niepokojom społecznym. Musimy wspierać i wspierać naszych ludzi w ich dążeniu do lepszego życia» [60, с. 85].

Сам Е. Герек подав приклад. У неділю, 12 травня 1974 р., у Варшаві він разом із дружиною брав участь у громадській діяльності партійного активу. Камера зафіксувала пару з лопатами в руках. Вони також з'являлися разом на зустрічах, присвячених культурі, а пізніше їх знімали під час голосування на виборчих дільницях або танцювали під час офіційних прийомів [83, с.233].

Е. Герек приймав делегації як із соціалістичних, так і з західних країн. У випадку з першими ритуальні поцілунки були невід'ємною частиною привітань в аеропортах [84, с.233].

«Chcemy bardziej zacieśnić współpracę Polski z ZSRR, oderwać się od niedobrych praktyk orientowania się na Zachód. Chcemy, aby tak jak to było przed 1956 rokiem, otrzymywać ze Związku Radzieckiego wielkie dostawy kompletnych urządzeń i fabryk, a nie żeby dostarczali nam je Włosi lub Niemcy. To mówi Gierek, ojciec Fiata w Polsce, symbol coca-coli i bananów!» [60, с. 230].

Велике значення надавалося також зустрічам із західними політиками, наприклад, із президентом Дж. Фордом у Сполучених Штатах у 1974 р. чи з

президентом Франції В. Жискар д'Естеном, з яким Герек їздив по Варшаві у відкритому автомобілі та вітав натовпи. У 1979 р. він зустрівся з Іваном Павлом II, який відвідав країну вперше після обрання папою [83, с. 234].

Як бачимо, Е. Герек суттєво відрізнявся від своїх попередників, його спосіб комунікації був більш відкритим, прихильним та динамічним. Рух, який він запропонував як один із напрямів розвитку Польщі виявлявся і в його риторичі. Від інших політиків відрізняло його ще й те, що він не був людиною старих зв'язків. У публічних виступах вирізняли його манери, знання мов і, перш за все, його стиль. Навіть сьогодні ставлення до Е. Герека залишається найбільш неоднозначним. Професор А. Дудек, історик, який спеціалізується на історії Польської народної республіки, пояснює, що це є результатом ностальгії за молодістю серед бeбi-бумерів, які увійшли в доросле життя в 1970-х рр. [95, с.75].

2.4 Войцех Вітольд Ярузельський

Є. Айслер називає В. Ярузельського невдячним «матеріалом» для пропаганди, як Б. Берут чи В. Гомулка, але з інших причин, ніж його попередники. Його образ був дивакуватим для тих часів. Він мав бути дбайливим батьком, захисником нації та воїном-патріотом, а став воєнкомом чи навіть економістом, який їздить країною і розпитує про якість хліба чи наявність металевих відер у сільському магазині.

З 1981 по 1989 рр. В. Ярузельський працював першим секретарем ЦК Польської об'єднаної робітничої партії. Крім того, він був міністром національної оборони, прем'єр-міністром, головою Державної ради, президентом Польської народної республіки, а потім Республіки Польща, а також Головнокомандувачем Збройних Сил [83, с.235].

У кінохроніці, на сторінках тогочасної преси та на фотографіях і в телебаченні В. Ярузельський фігурував у трьох ситуаціях: 1) під час виступів у Сеймі чи на партійних зборах і пленумах; 2) під час зустрічей з лідерами інших соціалістичних країн, серед яких Е. Хонеккер, Ж. Едуардо, Н. Чаушеску, Т. Живкова, Ф. Кастро та Кім Ір Сена) або західних з прем'єр-міністром М. Тетчер або віце-президентом Дж. Бушем; 3) під час зустрічей з людьми на робочих місцях, на вулицях, у рамках так званих візитів на ферми [83, с. 236].

У своїх виступах В. Ярузельський колективність влади підкреслював зовсім інакше, ніж за часів його попередників. Візуальне сприйняття виступу полягало у тому, що перший секретар показувався один, але в агітаційних

текстах майже завжди були слова про рішення партії, Політбюро, ЦК, а не про свавілля однієї людини:

«Bez poparcia ZSRR nie możemy iść naprzód, pójść na ten krok» [61, с. 7].

У 1981-1984 рр. В. Ярузельський виступав майже виключно в генеральській формі, але важко оцінити, наскільки свідомо використовувалося позитивне ставлення до форми та армії в польській традиції, яку не змінив навіть воєнний стан [23, с.237]. Проте вбрання політика зіграло «магічну» роль під час оголошення військового стану. Комуністична пропаганда стверджувала, що метою воєнного стану є «покласти край анархії та зупинити розпад держави». Яскравим прикладом такої аргументації став виступ Войцеха Ярузельського перед поляками, який транслювався вранці 13 грудня:

«Ojczyzna nasza znalazła się nad przepaścią. Dorobek wielu pokoleń, wzniesiony z popiołów polski dom ulega ruinie. Struktury państwa przestają działać. Gasnącej gospodarce zadawane są codziennie nowe ciosy». [62, с. 267].

У 1984 р. була зроблена спроба змінити імідж диктатора як у Польщі, так і за кордоном, що вимагало зміни поведінки, зокрема зміни одягу. Ярузельський почав носити костюми, спочатку тільки темні, і одягав уніформу на військові церемонії та зустрічі з диктаторами в уніформі як з Ф. Кастро на Кубі в 1985 р. і М. Каддафі у Польщі в 1985 р. Візуальна метаморфоза В. Ярузельського також супроводжувалася зміною титулу: його частіше називали першим секретарем, а його військове звання згадували набагато рідше. До призначення на посаду секретаря ЦК Польської об'єднаної робітничої партії В. Ярузельський з'являвся на публіці без окулярів, але після вступу на цю посаду вони стали його невід'ємним атрибутом [63, с. 237]. У розмові з Л. Брежневим В. Ярузельський все ж був вбраний у військову форму:

«Bardzo wam dziękuję, drogi Leonidzie Iljiczu, za gratulacje i przede wszystkim za zaufanie, którym mnie obdarzyliście. Chcę wam otwarcie powiedzieć, że zgodziłem się przyjmując to stanowisko po dużej wewnętrznej walce, i tylko dlatego, iż wiedziałem, że wy mnie popieracie i że wy jesteście za taką decyzją. Jeżeli byłoby inaczej, nigdy bym się na to nie zgodził [...] Zrobię Leonidzie Iljiczu wszystko jako komunista i jako żołnierz, żeby było lepiej, żeby osiągnąć przełom w sytuacji w naszym kraju, w naszej Partii» [64, с.237].

Якщо описувати стиль комунікації В. Ярузельського одним словом, то найбільше його характеризує слово «стриманість». Ця особливість характеризувала як його манеру говорити, так і поведінку. Він завжди стояв напружено, ніколи не сміявся. Дуже рідко на його обличчі можна було помітити легку гримасу задоволення – іноді вона з'явилася під час неформальних розмов

зі знайомими людьми. Посмішка першого секретаря в офіційних ситуаціях, наприклад, у розмові з іноземними політиками чи під час фотозйомки, була штучною, вимушеною та невдалою, що впізнається з першого погляду [23, с. 238]:

«*Styszy się niekiedy w różnych burzliwych momentach głosy: „Chodźcie z nami”. To my mówimy: Chodźcie z nami. Bo nasze będzie zwycięstwo, nie na V a na Z, nasze, bo socjalistyczne i właśnie dlatego polskie...*» [65, с. 10].

Він читав свої промови досить безпристрасним, але рішучим голосом в одній тональності. Будучи першим секретарем, він із самого початку (тобто з 1981 р.) їздив на несподівані перевірки, це були так звані виїзди на ферми. Преса підкреслювала, що він спілкувався з людьми, з якими зустрічався, і таких обмінів ніколи не було. Людей мали навмисне здивувати – і за аналізом аудіовізуальних матеріалів можна припустити, що так і було. Камера іноді розташовувалася позаду першого секретаря: в кадрі було видно його спину та обличчя людей, які з ним розмовляли. Це забезпечило інший погляд на зйомки, ніж той, який був прийнятий раніше. Глядач спостерігав не за політиком, а за звичайними людьми, тобто за собою, і чув, як вони розповідали про проблеми, які турбують і його. Він міг ідентифікувати себе з ними [83, с. 238].

Основною рисою розмов Ярузельського з випадковими мешканцями була штучність. Він не обговорював, не дискутував, не роздумував, але давав формули. Питав у всіх те саме: чи задоволені вони роботою, чи мають родину, де живуть. Розпитував жінок про їхніх дітей, а дітей про оцінки у школі; молодих людей про розваги, де вони живуть. Зустрічному токаря він повідомив, що його спеціальність вимагає високої кваліфікації і додав:

«*Pracując dla Polski, pracujemy dla siebie...*». [66, с.238].

Однак, переглядаючи аудіовізуальні матеріали, видно, що В. Ярузельський ніби був втомленим від спілкування з людьми. Він не любив камери і тому не почувався перед нею комфортно, він був більше схожий на солдата, який змушений займатися цивільними справами, ніж на політичного сановника [67-73].

Збережені фотографії також доводять, що оточення Ярузельського складалося переважно з чоловіків, майже завжди цивільних, членів державної чи партійної адміністрації, а його виступу ставали все більше категоричними:

«*Jeśli polski chłopak narusza prawo, znieważa, a następnie sięga po kamień z polskiego bruku, ab ugodzić swego rówieśnika w mundurze polskich sił porządkowych – to sygnał, że do trudnego dialogu Polaków wtrącił się nieproszony,*

ukryty rozmówca. Te kamienie nie mówią po polsku. Nie ma takiego narodowego celu, któremu mogłyby służyć» [74, с. 230].

З 1987 р. В. Ярузельський почав брати участь у деяких офіційних заходах разом зі своєю дружиною Барбарою. Як і всіх інших секретарів, його показали з дітьми. Його також увічнили на світлинах з ієрархами католицької церкви кардиналом. Юзефа Глемпа та Івана Павла II. З нагоди зустрічі диктатора з Папою у Варшаві у 1987 р. була випущена єдина поштова марка, присвячена В. Ярузельському. На ній зображено Королівський замок у Варшаві, а на прилеглих до нього полях – зображення Я. Ярузельського як голови Державної ради Польської народної республіки і Папи Римського:

«Państwo jako wyraz suwerenności, samostanowienia poszczególnych ludów i narodów jest prawidłowym urzeczywistnieniem porządku społecznego – i na tym też polega jego moralny autorytet» [75, с.238]

У своєму стилі комунікування В. Ярузельський не жестикулював і дуже рідко виявляв емоції. На відміну від Е. Герека, він дозволяв собі ввічливі поцілунки й обійми лише в контактах із радянськими політиками, бо тоді треба було зберегти цей звичай. Жінкам іноді він цілував руки, а чоловіків вітав рукостисканням [23, с.238].

Він не був схожий на диктатора, який очолює військову хунту, але не був схожим на представника демократичного світу. Поєднання гротескних окулярів з уніформною доповнювала контрастність його промов. Як військовий він також «не вписувався» до лідерів європейських країн кінця ХХ ст. Окрему категорію візуальних текстів, які можуть бути корисними для аналізу образу В. Ярузельського, становлять карикатури, опубліковані з початку воєнного стану в підпільних незалежних видавництвах. Постійними елементами цих карикатур є чорні окуляри, генеральський мундир, характерна лисина, іноді ворона, що відсилає до аббревіатури назви Військової ради національного порятунку [23, с.239].

Висновки до 2-го розділу

У цьому розділі нами було здійснено спробу проаналізувати стратегії й тактики, до яких вдавалися польські політики періоду Польської народної республіки і охарактеризувати їх стиль комунікації, стратегії впливу на аудиторію.

Спосіб спілкування представників політичної верхівки Польської народної республіки мав подібні ознаки, що загалом увійшло до історії під назвою новомова. Водночас, аналізуючи промови політичних лідерів можемо стверджувати, що кожен з обраних нами політичних діячів мав і певні вирізняючі елементи політичної комунікації, ефект якої мав одну спільну мету – вплив на цільову аудиторію. Б. Берут активно використовував гру на контрастах, В. Гомулка вдався до маніпуляцій фактами та історією, Е. Герек активно підтримував інтеграцією з аудиторією через гасла і промови, В. Ярузельський натомість виголошував промови беземоційно, представляючи інформацію і надаючи готові формули.

Дослідники вважають, що саме завдяки словам, політики впливають на людей та їх дії, адже кожне слово має своє емоційне наповнення. Ми розглянули такі форми маніпуляційного впливу як гра на емоціях, ефект завіси, ототожнення, використання статистичних даних, підміна понять.

РОЗДІЛ 3 ЛІНГВІСТИЧНИЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ОЦІНОЧНИХ КОНОТАЦІЙ ЗА ТЕОРІЄЮ ДЖ. МАРТИНА І П. ВАЙТА

3.1 Болеслав Берут

Вибрані для аналізу дані є промовою Б. Берута, яку він виголосив 1 вересня 1949 р. [20].

1. *Dziesięć lat temu, 1 września 1939 r. niebo nad Polską zaroilo się od wraźych samolotów ze swastyką. Pierwsze **bomby**, rzucone przez hitlerowskich drapieżników, spadły na ludność naszych miast i wsi. **Krwia** pierwszych **ofiar** najazdu **zaczernieniły się** ulice Warszawy* [20].

Б. Берут демонструє своє ставлення, розпочинаючи промову з лексичних одиниць негативного впливу. Вони належать до категорії нещастя: трагедія. Номіналізація «**krew**» усвідомлюється як ментальна налаштованість, а «**zaczernieniły się**» – як прояв поведінки [87, с. 77].

2. *Przeżyliśmy gorzki **kłęski**, przeżyliśmy **wstrząsające** swym okrucieństwem i upokorzeniem człowieka, upokorzeniem każdego Polaka, lata niemieckiej **okupacji*** [20].

Описуючи, що пережили поляки під час війни політик вживає іменники «**kłęska**» і «**okupacja**», які сприймаються як емоційний стан крайнього пригнічення, а в дієприкметник «**wstrząsający**» висловлює їх посилену якість. Оратор, вживаючи ці слова, може викликати в аудиторії страх або почуття глибоко смутку. Вони можуть слугувати тригером для людини, яка колись пережила подібні стани [87].

3. *Dziś jednak możemy z **dumą** powiedzieć: jesteśmy stokrotnie **mocniejsi** niż przed 10 laty. Wyszliśmy z tych lat próby **dojrzałsi**, **bogatsi** w doświadczenie, a co najważniejsze, potrafiliśmy z tych doświadczeń wysnuć właściwe wnioski, znaleźć dla Polski **jedynie** słuszną drogę* [20].

Ця частина промови може бути прикладом закликком до реалізації та взаємодії. Вона встановлює враження позитивної оцінки, додаткового підкріплення позитивними категоріями афекту або впливу.

4. *Dziś po 10 latach możemy stwierdzić: właśnie dlatego, że **walczyliśmy śmiało i bezkompromisowo**, właśnie dlatego, że wysnuliśmy nie połowicznie, lecz do końca wnioski z **kłęski** wrześniowej, **naród** nasz, polski lud pracujący, w ostatecznym rachunku **wygrał** wojnę z **faszyzmem**, wygrał wojnę z faszystowskim najeźdźcą i wygrał wojnę ze zgnilizną faszystowską w kraju, z **rakiem** sanacyjno-endeckiego wstecznicstwa, który toczył zdrowy organizm narodu i doprowadził go do **kłęski*** [20].

Ця репліка про боротьбу і перемогу поляків рекомендований слухачам у позитивних виразах. Значення мовних одиниць, які виражають ставлення мають властивість поширюватися та забарвлювати фазу дискурсу, коли оратори та автори займають позицію, орієнтовану на афект, судження чи оцінку.

5. *Dzięki czemu **naród polski odniósł zwycięstwo**? Jakim **siłom** zawdzięczamy **odzyskanie** po najokrutniejszej **niewoli** niepodległościowego bytu państwowego? Jakim **siłom** zawdzięczamy **świątynny rozwój** Polski – gospodarczy, społeczny, kulturalny – w ciągu ostatnich 5 lat?* [20].

Іменник «**zwycięstwo**» належить до категорії оцінки і охоплює почуття спокою та піднесення щодо оцінки ситуації водночас. У цій репліці почуття тут асоціюються з «затишком» у домі – налаштованим на захист від зовнішнього світу [87, с. 48]

7. *Zawdzięczamy to temu, że lud pracujący z klasą robotniczą na czele objął władzę w Polsce i żelazną miotłą wymiata śmiecie reakcyjne ze swego domu. Zawdzięczamy nasze sukcesy temu, że złamaliśmy nie tylko polityczną, ale i gospodarczą wszechwładzę, polityczną i gospodarczą dyktaturę kapitalistów i obszarników, że rugujemy wytrwale i systematycznie wyzysk kapitalistyczny – źródło niemocy narodu, źródło nędzy i klęsk* [20].

У цій частині Б. Берут використовує дієприкметник «**pracujący**», щоб виділити оцінку у промові, звертаючи нашу увагу на особливу групу в суспільстві – працюючих людей. З одного боку, цей вираз має транслювати «визнання», а з іншого боку, його підсилює дієслово «**złamaliśmy**», що висловлює спільне виконання дії і створює ефект об'єднання. Таким чином, ідея праці у висловлюванні стає ще більш значущою.

8. *Podsumowując dziś doświadczenia ubiegłego 10-lecia, wielkość **strat i zniszczeń** spowodowanych przez najazd oraz osiągnięć, które są wynikiem niewyczerpanych sił twórczych naszego narodu, ze **spokojem i ufnością** patrzymy w przyszłość* [20].

Відповідно до теорії П. Вайта цю репліку можна вважати моралізацією ймовірності. Такі вирази в основному використовуються для утвердження зв'язку із майбутніми подіями, де розглядаються альтернативні прогнози щодо можливого майбутнього. Прикметно, що тут зустрічаються цілком контрастні лексеми: втрати і руйнації зіставляються зі спокоєм і довірою. На думку науковців, такий прийом автора промови може свідчити про намір тримати слухача у напрузі.

9. *Kroczymy szerokim, jasnym gościńcem, który **zapewnia** nam wolność i **niepodległość, nieustanny rozwój, likwidację** nędzy ludzkiej i krzywdy społecznej, **rozkwit** gospodarczy i kulturalny [20].*

У цій частині промови автор висуває на перший план вирази афекту і оцінки, сильно підсилює залучення. Що стосується судження, то воно переважно негативне, підсилене кількома випадками вдячності які можна прочитати як знаки оцінки.

9. *Mimo tragicznych cierpień i potwornych spustoszeń, jakie pozostawiła po sobie miniona wojna, podżegacze wojenni, dla których wojna jest tylko okazją do łupów i grabieży, gotowi byliby wtrącić świat w nowe nieszczęście. Dlatego też w obronie pokoju rozlega się dziś potężny głos milionów ludzi pracy, nauki, sztuki. Naród polski przyjmuje żywy udział w tej **walce o pokój** [20].*

Якщо за граматичною структурою такі формулювання є висловлюваннями, то за мовленнєвою функціональністю вони є опосередкованою реалізацією наказів – вони являють собою тип вимоги до якоїсь дії чи відповіді з боку адресата чи третьої особи.

10. ***Walka o pokój** to podstawowe **hasło**, łączące dziś wszystkich ludzi pracy, postępu, szlachetnej i twórczej myśli na całym świecie*

***Walka o pokój** to wyraz **dążeń** olbrzymiej większości ludzi protestujących przeciw zwyrodnieniom i niewoli, którymi imperializm zatrul życie każdego człowieka i zahamował postęp całej ludzkości*

***Walka o pokój** to najwyższy **obowiązek**, wypływający z tragicznej nauki wojny i z doświadczeń minionego dziesięciolecia. To obowiązek wobec własnej Ojczyzny i obowiązek wobec ludzkości [20].*

У цій частині промови Б. Берут використовує прийом словесного повтору і тричі повторює «**walka o pokój**», що чинить вплив на підсвідомість людини. Сугестія є інструментальною стратегією комунікативного впливу ця сприяється на паралельні конструкції та протиставлення.

11. *Naród polski przewyciężył i odrzucił przeszkody ustrojowe i społeczne, które w okresie międzywojennym były źródłem nędzy mas pracujących i źródłem słabości wewnętrznej całego narodu. **Budujemy Polskę nową, zapewniając** najlepsze wykorzystanie wszystkich jej bogatych zasobów, które mieści piękna ziemia polska od wód Bałtyku do Sudetów i Karpat, od Olsztyna i Gdańska po Szczecin, od Bugu po Odrę. **Budujemy dobrobyt Polski, zapewniając** współuczestnictwo w tej budowie wszystkim bez wyjątku jej siłom twórczym [20].*

У цій частині Б. Берут перераховує здобутки польського народу, але поряд з ними знову використовує контрастну лексику. У цьому є очевидний

лінгвістичний контраст, де читачеві представлені просто загальні, то позитивні то негативні твердження, не підкріплені та невинуваті будь-якими подібними «фактичними» доказами.

12. *Wiemy skąd może nadejść wróg i nie dopuścimy do tego, aby Polska była zaskoczona sytuacją nieprzewidywaną, jak to miało miejsce w roku 1939. Wiemy, kto jest naszym przyjacielem i na kogo możemy niezawodnie liczyć. Nasza polityka zagraniczna jest bowiem polityką pokoju, a nasza polityka wewnętrzna jest polityką samego ludu pracującego i służy jego sprawie. Istotą naszej polityki jest twórcza praca całego narodu nad budowaniem lepszej i szczęśliwej przyszłości Polski [20].*

У цій частині Б. Берут використовує дієслово «*wiemy*», що належить до категорії підтвердження. Виразом «*ми знаємо*», автор промови уявляє себе як такого, що ділиться з аудиторією певною оцінкою ситуації. Це «*ми знаємо*» сприймається ствердно і переконливо, а тому не буде прочитано як поступливе, бо не діє в поєднанні з ефектом дистанційованого припущення.

13. *Naczelnym hasłem władzy ludowej jest: **pracować, pracować** wytrwale, **pracować** coraz wydajniej dla Polski, dla naszych dzieci. Takie przyrzeczenie składa dziś w sercu każdy z nas w pamiętną rocznicę września [20].*

Ще один приклад комунікативної сугестії полягає у повторенні дієслова «*pracować*», яке створює ефект раціональної аргументації та спонукання, заклик до дії.

За результатами дослідження промови Б. Берута можна зробити такі висновки:

1. У промові політика найчастіше використовується лексика категорії ЕМОЦІЇ (AFFECT), яка вживається частіше ніж ОЦІНКА (JUDGEMENT) і ВДЯЧНІСТЬ (APPRECIATION). Це вказує на те, що політик був зосереджений на пробудженні у слухачів емоцій та почуттів, а не в оцінці власних дій чи презентації своїх намірів.
2. Аналіз свідчить, що політик використовує лексику категорії «схвалення у суспільстві» (social sanction judgements) більше, ніж мовні засоби вираження поведінки (social esteem judgements), що свідчить про те, що він хоче показати своїй аудиторії оцінку подій ніж власної діяльності.
3. Автором не вживаються відверто негативні конотації, однак здійснено стратегію вербальної сугестії, а застосування лексичних метафор і неосновного словникового мають ефект посилення почуттів.

3.2 Владислав Гомулка

Вибрані для аналізу дані є промовою В. Гомулки, яку він виголосив 24 жовтня 1956 р. на Площі Дефіляд у Варшаві [27].

1. *Towarzysze! Obywatele! Ludu pracujący stolicy! Witam was w imieniu Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, który na swoim ostatnim plenarnym posiedzeniu oddał ster partii w ręce nowego kierownictwa... W ciągu ubiegłych lat nagromadziło się w życiu Polski wiele **zła, nieprawości i bolesnych rozczarowań*** [27].

Вже на початку промови В. Гомулка використовує іменники **zło, nieprawość i bolesne rozczarowania**, які репрезентують лексику негативного схвалення (negative social sanction judgement, та належать до підкатегорії моралі (propriety).

2. *Idee socjalizmu, przeniknięte **duchem wolności człowieka i poszanowania praw obywatela**, w praktyce uległy głębokim wypaczeniom* [27].

Він згадує високі цінності, характеризуючи їх іменниками «**duchem wolności człowieka, poszanowania praw obywatela**», який вказує на social sanction judgement та належить до підкатегорії позитивної моралі (positive propriety). Водночас оратор не вживає слів «безлад, безправ'я», оскільки вони були заборонені. Натомість заміняє їх виразом «**wypaczenie**» – типовим прикладом новомови.

3. *Ciężki trud klasy robotniczej i całego narodu nie dawał oczekiwanych owoców. **Wierzę głęboko, że te lata minęły bezpowrotnie w przeszłość*** [27].

Відповідно до теорії, оратор може спиратися на дієслова від першої особи, аби представити розумові процеси пізнання чи встановити ступінь своєї певності. У цьому прикладі семантична оцінка ймовірності трактується як граматичний процес пізнання. Дієслово «**wierzę**», вжите у цьому реченні, категорії ймовірного, виражає суб'єктивний намір належить до категорії оцінки. Напруга ж між двома рівнями: початком промови і цим реченням, породжує вербальну гру.

4. *Kierownictwo partii **nie chce i nie będzie** rzucać narodowi pustych obietanek. Zwracamy się z całym **zaufaniem** do swojej klasy, klasy robotniczej, do inteligencji, do chłopów* [27].

Грамаітично дієслова «**nie chce**» і «**nie będzie**» пов'язані з дезидеративною неприхильністю і виявляють несприйняття. З іншого боку, структуру оцінки можна інтерпретувати метафункціонально, тобто з реакцією, орієнтованою на міжособистісну значущість, композицією на текстову організацію та оцінкою на ідейну цінність.

5. *Mówimy im: mamy potężne moce produkcyjne, zbudowane wysiłkiem ludu pracującego w ciągu lat ubiegłych, ale nie są one należycie wykorzystywane. Mamy duże zasoby gospodarki narodowej, w tysiącach fabryk i kopalń, w przemyśle i rolnictwie, które są jeszcze w niemałym stopniu trwonione przez marnotrawną, złą gospodarkę. Mamy liczne szeregi klasy robotniczej, ludzi pracowitych, kochających swój zawód, władających techniką, których wydajność pracy mimo to wciąż niska, mamy poważne możliwości powiększenia produkcji rolnej, produkcji środków żywności i surowców dla przemysłu, ale są one jeszcze krępowane przez błędy polityki rolnej w latach ubiegłych [27].*

Дієслово «*mamy*», яке вказує на social sanction judgement та належить до підкатегорії позитивної власності (positive propriety), повторюється у цій частині чотири рази і як бачимо, має декілька функцій. По-перше, воно відіграє роль аргументу до попереднього речення. Відповідає на питання, чому і що дає підстави стверджувати, що порожніх обіцянок не буде. По-друге, друга особа множини об'єднує слухачів з мовцем, створюючи колективне «ми». По-третє, підкріплене прикметниками *potężne, potężne, potężne*, це дієслово посилює свою функцію переконання і створює ефект запевнення і заспокоєння слухача, адже переконує в наявності ресурсів.

6. *Pomóżcie partii i rządowi w wielkim dziele ulepszenia socjalistycznej ekonomiki Polski Ludowej! Rozwijajcie gospodarską inicjatywę swych załóg, szukajcie wspólnie z nami najlepszych form udziału klasy robotniczej w zarządzaniu zakładami pracy. Podnoście wydajność pracy, zwalczajcie marnotrawstwo i obniżajcie koszty własne. Wykorzystajcie wszelkie możliwości powiększenia produkcji przemysłowej i rolnej, aby jak najlepiej zaspakajać rosnące potrzeby mas [27].*

Форми наказового способу дієслів «*pomóżcie, rozwijajcie, podnoście, wykorzystajcie*» відповідно до моделі оцінки можна назвати «атрибуцією». Вони означають формулювання, які відокремлюють пропозицію від внутрішнього авторського змісту тексту. Оформлення пропозицій за допомогою дієслів у комунікативному процесі є поширеною практикою.

7. *Partia mówi klasie robotniczej twarda prawdę.*

Категорія «*twarda prawdę*» охоплює формулювання, які включають авторські акценти або авторські втручання чи інтерполяції. У цьому словосполученні текст розгортається як раціональність: правда – істина. Аксиологічно правда розглядається як запрошення до спільноти.

8. *Podwyżka zarobków, osiągnięta przez miliony ludzi w ostatnich miesiącach, będzie tylko wtedy trwała, gdy zwiększona siła nabywcza ludności będzie miała pokrycie w zwiększonej masie towarów na rynku. Nie stać nas teraz na dalsze*

podwyżki płac, gdyż struna została tak naciągnięta, że grozi jej pęknięcie. Dalsze podwyżki zarobków są możliwe jedynie pod warunkiem zwiększenia masy towarów szerokiego spożycia, jedynie pod warunkiem obniżenia kosztów produkcji [27].

Речення в умовному стані сигналізують про передчуття того, що пропозиція може бути проблематичною для адресата, змінюватиметься або може змінюватися за певних умов. Ця функціональність, швидше за все, буде працювати там, де ціннісна позиція є такою, яка, очевидно, пов'язана з якоюсь ідеологічно значущою, усталеною аксіологічною формацією. Функціональність менш ймовірно буде працювати, коли спірна ціннісна позиція не є настільки очевидно ідеологічно пов'язаною, коли, можливо, її можна розглядати як більш «приватну», ніж «публічну». Тобто у цій частині промови відбувається певний розкол на тих, кому умова може бути вигідна та тих, кому – ні.

9. Produkcować więcej, lepiej i taniej – oto jedyna droga, wiodąca do dźwignięcia stopy życiowej klasy robotniczej i całego narodu [27].

Прислівники *więcej, lepiej* виражають категорію ставлення мовця і створюють ефект наближення до кращого, але не найкращого.

10. Wzajemne stosunki między partiami i państwami obozu socjalizmu, zespolonego wspólnotą celów i interesów, nie powinny dawać powodów do żadnych nieporozumień. Na tym polega jedna z cech socjalizmu. Stosunki te winny się kształtować na zasadach międzynarodowej solidarności robotniczej, winny być oparte na wzajemnym zaufaniu i całkowitej równości praw, na udzielaniu sobie wzajemnej pomocy, na wzajemnej i przyjacielskiej krytyce, jeśli zaistnieje taka konieczność, na rozumnym i wynikającym z ducha przyjaźni i z ducha socjalizmu rozwiązywaniu wszelkich spraw spornych [27].

Модальне дієслово “*повинен*” належить категорії вираження ставлення оратора з низькою суб'єктивною оцінкою, створює однозначне розуміння, неможливість власного втручання.

11. Kręgosłupem sojuszu wszystkich państw socjalistycznych jest Związek radziecki – najstarszy na świecie kraj budownictwa socjalizmu i najpotężniejsze państwo socjalistyczne [27].

У цій частині промови оратор вдається до «зовнішньої інтенсифікації». Лексикалізовані реалізації ступеня інтенсивності ведуть нас до точки в граматиці, яка є маргінальною між міжособистісним значенням і емпіричним значенням, оскільки вони поєднують суб'єктивну оцінку ступеня «активності». Традиційно в системній функціональній лінгвістиці такі прикметники класифікуються як «ізолювані» і вказують на суб'єктивність мовця – вибір ним конкретного прикметника залишає слід його власного ставлення та погляду.

12. Tak **widzimy** nasze miejsce w światowym obozie socjalizmu i tak pojmujemy nasze bratnie przyjacielskie stosunki ze Związkiem Radzieckim. **Wierzimy** głęboko, że oparta na takich leninowskich zasadach przyjaźń między Poszlaką a Związkiem Radzieckim będzie przyjaźnią prawdziwie braterską, wywodzącą się z serca narodu, a nie tylko z oficjalnej polityki partii i rządu [27].

Дієслово «**widzimy**» належить до категорії констативів, натомість «**wierzimy**», належить до категорії ймовірного і виражає суб'єктивний намір.

13. **Mogę** was zapewnić, że zasady te znajdują coraz pełniejsze zrozumienie i że zasady te podziela zarówno nasza partia, jak i Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego. Ostatnie spotkanie nasze z delegacją KPZR **pozwoлиło** towarzyszom radzieckim lepiej zorientować się w sytuacji politycznej w Polsce [27].

Модальне дієслово «**mogę**» створює чітке обґрунтування ціннісної позиції у власній суб'єктивності письменника створює гетероглосичне тло, за допомогою якого оратори можуть бути сильно відданими своїй точці зору, водночас готові сигналізувати про визнання того, що інші можуть не поділяти цю ціннісну позицію. Такі формулювання можуть передавати відчуття невпевненості або відсутності зобов'язань щодо цінності правди з боку мовця.

14. **Wszystkie konkretne sprawy, dotyczące naszych wewnętrznych spraw, zostaną** rozwiązane zgodnie ze stanowiskiem partii i rządu [27].

У цій частині автор не виражає свого долучення до ситуації, але прикметник «**konkretne**», який належить до слів-стабілізаторів, створює ефект переконання у попередній тезі. Дієслово «**konkretne**» не виражає залучення автора, тому його участь у цій частині є мінімальною.

15. **Tylko od naszego uznania zależy, czy i na jaki okres niezbędni są w naszym kraju radzieccy specjaliści i doradcy wojskowi** [27].

Прислівник «**tylko**» створює ефект краю, а цю ситуацію єдино можливою. Прикметник «**niezbędni**» належить категорії вираження ставлення оратора з низькою суб'єктивною оцінкою, створює однозначне розуміння, ефект неможливості вибору.

16. **Równocześnie uzyskaliśmy od towarzysza Chruszczowa** zapewnienie, że wojska radzieckie na terenie Polski w ciągu dwóch dni **wrócą** do swych miejsc stacjonowania, w których **przebywają** na podstawie układów międzynarodowych, w ramach paktu warszawskiego. **Wiąże się to ściśle z obecnością** wojsk radzieckich w Niemieckiej Republice Demokratycznej. **Dopóki istnieją** bazy paktu atlantyckiego w Niemczech Zachodnich, dopóki zbroi się tam nowy Wehrmacht i podszczuwa szowinizm i rewizjonizm przeciwko naszym granicom – obecność Armii Radzieckiej w Niemczech jest zgodna z naszą najwyższą racją stanu. Jest ona także zgodna z

interesem mas pracujących w NRD, przeciwko którym również wymierzone są zbrojenia i pogroźki militarystycznych i odwetowych kół Niemiec Zachodnich [27].

В цій частині В. Гомулка аргументує законність підстав перебування радянських військ у Європі та у розлогіх речень використовує єдине дієслово, яке демонструє ставлення «*uzyskaliśmy*», що належить категорії оцінки з середній ступенем об'єктивності. Друга частина промови виражає констативні судження без залучення самого виконавця промови.

*17. W tej sytuacji z tym większą stanowczością **powinniśmy** dać **opór wszelkim** próbom agitacji antyradzieckiej, podejmowanej przez siły reakcyjne i antyludowe, **wszelkim** manewrom międzynarodowej reakcji, która by pragnęła osłabić sojusz między naszymi bratnimi narodami [27].*

Дієслово «*powinniśmy*» виражає залученість автора у тексті надає їй суб'єктивного забарвлення. Іменник «*opór*» відноситься до категорії сили і створює ефект посилення дії. Прикметник «*wszelkim*» створює якість абсолютизації.

*18. Na tysiącnych zgromadzeniach w całym kraju **robotnicy, inteligencja, studenci, żołnierze i wszyscy ludzie pracy** wyrazili swe uznanie i poparcie, wyrazili swe **zaufanie** do nowego kierownictwa partii [27].*

Це речення виражає мінімальну залученість автора. Перелічені іменники поєднані сполучником і з «*wszyscy*», але попри намір об'єднати, надає ефект протиставлення, бо у країні є окремі групи як «*robotnicy, inteligencja, studenci, żołnierze*» і всі інші.

19. Nie ma nic ważniejszego dla nas, dla partii, dla jej kierownictwa niż to zaufanie i poparcie. Nie ma nic ważniejszego dla narodu, dla urzeczywistnienia jego pragnień i dążeń, jak ta jedność partii i ludu, silna jak nigdy dotychczas [27].

У цій частині оратор використовує тактику повтору з негативізацією, що передбачає відсутність альтернативи й можливості змін.

*20. [...] **wyrażam** najgorętsze podziękowania robotnikom wielu zakładów przemysłowych, którzy w szlachetnym porywie **wyrazili** [...] **Wyrażam** podziękowanie studentom polskich uczelni, którzy wykazali w tych dniach tyle entuzjazmu i ufności do partii. **Wyrażam** podziękowanie żołnierzom i oficerom Wojska Polskiego, którzy zamanifestowali swą wierność partii i rządowi i swe poparcie dla wyników VIII Plenum [27].*

За допомогою дієслова «*wyrażam*» автор промови виявляє своє залучення до ситуації. Це ж дієслово має ефект повтору, слугує для наголошення у свідомості слухача. Як бачимо, подяку автор виражає тільки окремим групам

суспільства, а саме: робітникам, студентам, військовим, що є свідченням того, якою була цільова аудиторія промови.

21. *Naród może całkowicie ufać swemu wojsku i jego dowództwu, które u nas – jak wszędzie na świecie – w pełni i w całości jest podporządkowane rządowi swojego kraju [...] [27].*

У цій частині автор не висловлює свого залучення до теми, а дієслово «*ufać*», що належить до категорії вираження ставлення вживається у безвідносній до автора формі.

22. *Towarzysze! Czas nagli. Partia musi przystąpić do rozwiązywania codziennych, trudnych spraw naszej gospodarki i życia państwowego [27].*

Модальне дієслово «*musi*» виражає високий рівень суб'єктивності й створює ситуацію примусу.

23. *Czym dzisiaj możecie pomóc kierownictwu partii i rządowi? Przede wszystkim tym, że każdy stanie przy swym warsztacie na swoim posterunku i wzmożoną pracą czy nauką wykaże swą wierność i oddanie naszej sprawie [27].*

У цій частині застосовано тактику питань, відповідь на яке є очевидною. Прикметно, що риторичному питанню передувало висловлювання з абсолютизацією.

24. *Dzisiaj zwracamy się do ludu pracującego Warszawy i całego kraju z wezwaniem: dość wiecowania i manifestacji! Czas przejść do codziennej pracy, ożywionej wiarą i świadomością, że partia zespolona z klasą robotniczą i narodem poprowadzi Polskę po nowej drodze do socjalizmu [27].*

Вирази «*dość wiecowania*» і «*manifestacji, czas przejść*», хоч і не виражають ставлення автора, мають ефект посилення і примусу, неможливості іншої альтернативи.

25. *Niech żyje nierozzerwalna więź partii z klasą robotniczą i całym ludem pracującym! Niech żyje socjalizm! Niech żyje Polska ludowa! [27].*

Повтори засновані на звершені промови, вжиті у формі наказового способі дієслова виражають емоційну оцінку, створюють ефект посилення слів.

За результатами дослідження промови В. Гомулки можна зробити такі висновки:

1. У промові політика найчастіше використовується лексика категорії ОЦІНКИ (JUDGEMENT) і ЕФЕКТ (AFFECT), яка вживається частіше ніж ВДЯЧНІСТЬ (APPRECIATION). Це вказує на те, що політик був зосереджений на пробудженні емоцій та почуттів та констатації, а не в оцінці власних дій чи їх презентації.

2. Аналіз свідчить, що політик використовував лексику категорії *social esteem judgements* і *social sanction judgements*, що свідчить про зосередження на подіях, а не на оцінці ніж власної діяльності.
3. Автором вживаються особисті негативні конотації, однак вони не є емоційно забарвлені, а застосування повторів і дієслів у наказовому способі створюють ефект посиленого акценту.

3.3 Едвард Герек

Вибрані для аналізу дані є промовою Е. Герека, яку він виголосив на засіданні центрального комітету жовтня Польської об'єднаної робітничої партії у липні 1980 р.

1. *Zgadzam się z Wami Towarzysze, że sytuacja gospodarcza kraju jest złożona [56].*

Дієслово «*zgadzam się*» належить до категорії опису оцінок ставлення автора до проблеми і оцінку того, як це має бути. Коли оратори оголошують свою власну позицію ставлення, вони не лише «висловлюють свою думку», але водночас запрошують інших підтримати та поділитися з ними почуттями, чи нормативними оцінками. анонсування. Отже, через декларуванням оратора свого ставлення відбувається об'єднання адресата в спільноту спільних цінностей і переконань.

2. *Nie wdając się w szczegóły mamy do czynienia z poważnymi trudnościami, ale mamy także znaczne możliwości ich pokonywania. Wymaga to od nas wszystkich przemyślanego, konsekwentnego i zdyscyplinowanego działania. Mamy dobry program takiego działania [56].*

Дієслово «*mamy*» створює ефект наявності, заспокоєння. Це дієслово відіграє певну роль наявності у цій конкретній осі передбачуваного письменника-читача вирівнювання. Ми спостерігаємо складну економічну ситуацію у країні, але наявність плану має вирівняти стан речей.

3. *Program VIII Zjazdu, podobnie jak cała nasza pogrudniowa polityka, łączy harmonijnie zadania społeczne i gospodarcze. Wiodące muszą być nadal zadania społeczne i właśnie po to kładziemy tak wielki nacisk na porządkowanie gospodarki, aby uzyskać środki niezbędne dla zaspokajania potrzeb społecznych [56].*

Займенник «*nasza*» з його абсолютизацією «*cała*» підкріплює попередню тезу відіграє функцію. діалогу з аудиторією.

4. *Temu też poświęcone były posiedzenia egzekutyw KW PZPR a następnie*

wojewódzkie narady aktywu gospodarczego. **Chcemy i będziemy** kontynuować tę linię również obecnie, w bieżącym i przyszłym roku, mimo ograniczonych możliwości gospodarczych. Oczywiście w obecnych warunkach **musimy** skupić wszystkie **nasze wysiłki** na rozwiązywaniu najpilniejszych spraw społecznych na polepszeniu lub na łagodzeniu sytuacji tych grup ludzi pracy, którym żyje się najtrudniej, których kłopoty są najbardziej dotkliwie [56].

Відповідно до теорії, оратор може спиратися на дієслова від першої особи множини, аби представити процеси пізнання чи встановити ступінь певності. У цьому прикладі семантична оцінка ймовірності трактується як намір пізнання. Дієслово «**chcemy**», вжите у цьому реченні, категорії прагнення, виражає суб'єктивний намір. Слугує для вирівнювання напруги між двома рівнями: початком промови і цим моментом, і породжує вербальну гру.

5. Zgodnie z wytycznymi **naszej** partii rząd podejmuje kroki w kierunku zmniejszenia rozpiętości dochodów i zarobków, względę **sprawiedliwości społecznej** stanowczo za tym przemawiają. Polityka spożycia zbiorowego, rozdziału zasiłków i zapomóg powinna w pierwszym rzędzie uwzględniać potrzeby **rodzin wielodzietnych i niżej uposażonych**, Jest to jednakże tylko część problemu. Ważniejsze i pilniejsze nawet zadanie polega na konieczności zwiększenia dochodów niektórych grup **ludzi pracy** [56].

У цій частині спільне використання цінностей має вирішальне значення для формування діалогу з аудиторією. Займенник «**nasza**» вжитий до іменника «**partia**» створює ефект наближення. У цій частині зазначена цільова аудиторія є визначальною.

5. **Mamy** opracowany taki program na I półrocze roku przyszłego. **Chcielibyśmy** rozwiązać w I półroczu przyszłego roku 4 problemy:

PO PIERWSZE — zwiększyć dodatki rodzinne w taki sposób, aby w większym niż przeciętny stopniu polepszyć sytuację rodzin wielodzietnych;

PO DRUGIE — uważamy za konieczne przyjąć z większą niż dotychczas pomocą matkom samotnie wychowującym dzieci;

PO TRZECIE — widzimy pilną potrzebę podwyższenia rent i emerytur z tzw. starego portfela;

PO CZWARTE WRESZCIE — mimo iż sytuacja gospodarcza nie pozwala obecnie na jakiegokolwiek szersze podwyżki płac, niezbędne jest podniesienie płac najniższych [56].

Дієслово «**mamy**» виконує констатуючу дію. Умовний стан дієслова «**chcielibyśmy**» належить до категорій оцінки і підкатегорії ймовірної

можливості. У контексті цієї ситуації можна припустити, що прийняття цього плану було дискусійним.

7. Zdejemy sobie sprawę ze wzrostu kosztów utrzymania. Jest to problem trudny. Stoimy na stanowisku, że polityka rządu powinna ograniczać ten wzrost. I powinna go starannie kontrolować, uwzględniając przede wszystkim położenie rodzin o najniższych dochodach. Nie jest jednak rzeczą możliwą całkowite jego wyeliminowanie. Musimy zatem rekompensować chociaż częściowo wzrost kosztów utrzymania szczególnie tym, którzy znajdują się w najtrudniejszej sytuacji [56].

У цій частині мовець знову звертається до діалогічного мовлення через погодження з аудиторією. Модальне дієслово «повинен» належить категорії вираження ставлення оратора з низькою суб'єктивною оцінкою, створює однозначне розуміння, неможливість власного втручання – так просто має бути.

6. Myślę, że takie podejście, jak również założenia naszego programu w tej dziedzinie na najbliższy rok, znajdą społeczną aprobatę. Mamy świadomość, że realizacja zamiarów, o których mówiłem, będzie kosztowna. Nie wolno bowiem dopuścić do wydawania pieniędzy bez pokrycia w odpowiednich towarach [56].

У цій частині я «*myślę, że*» є прикладом семантичної оцінки ймовірності і трактується як граматичний процес пізнання. Напруга між рівнями породжує подальшу вербальну гру між оратором і аудиторією.

7. Zdezorganizowałyby to rynek, obniżyło wartość pieniądza, po prostu wydłużyło kolejki przed sklepami. Nie przyczyniłoby to zatem nikomu pożytku, a pogorszyło sytuację wszystkich [56].

Дієслова умовного стану у цій частині промови попри неоднозначність мають ефект переконання та взаємодії зі слухачем.

8. Zależć to będzie od nas wszystkich, od sprawności naszego działania, od naszej gospodarności, od wydajności pracy. O to też zwracamy się do Was, do kadry kierowniczej, do załóg robotniczych, do wsi pracującej, o to zwracamy się do wszystkich obywateli naszego kraju [56].

Вирази «*od nas wszystkich*», «*naszego działania*», «*naszej gospodarności*» належать до категорії впливу і підкатегорії довіри. Оратор намагається створити образ якому можна довіряти.

9. Nawiązując do posiedzeń egzekutyw komitetów wojewódzkich PZPR oraz porad w województwach poświęconych omówieniu zadań wynikających z urealnienia planu społeczno-gospodarczego na rok bieżący, chciałbym poruszyć jeszcze dwie sprawy. Pierwsza z nich dotyczy budownictwa mieszkaniowego [56].

Дієслово умовного стану у цій частині промови належить до категорії оцінки та виражає непевність переконання мовця.

10. *Jak wiadomo, mamy w tej dziedzinie znaczne opóźnienia i zaległości, a potrzeby społeczne wszyscy znamy. Ze wszech miar pożądane jest więc oddanie do użytku możliwie największej ilości mieszkań [56].*

У гетероглосному сформулюванні позиція автора є діалогічно скорочувальною, а підтип залучення «*znamy*» дає відчуття усвідомленості природи проблеми, уникнення будь-яких витлумачених вирівнювань та очікувані відповіді.

13. *Resort budownictwa i; spółdzielczość mieszkaniowa, wszystkie nasze instancje i ogniwa administracji terenowej, a przede wszystkim same przedsiębiorstwa budowlane powinny dołożyć wszelkich starań, aby je wykorzystać. Jest to sprawa bardzo ważna i pilna ze społecznego punktu widzenia [56].*

У цій частині промови використано засоби «граматичних» інтенсифікаторів. Однак інтенсифікація, зазначена тут, не стосується процесів.

14. *Niezwyczajnie doniosłe znaczenie ma również sprawne przeprowadzenie akcji żniwnej; gromadzenia pasz oraz optymalne ich wykorzystanie. Poziom wyżywienia w decydujący sposób wpływa na warunki życia narodu, na jego zdrowie i prawidłowy rozwój. Przyjęty przez XV Plenum Komitetu Centralnego program w tej dziedzinie realizowany jest z opóźnieniem i przy ogromnych trudnościach wynikających z konieczności zakupu rosnących ilości zbóż i pasz za granicą i to głównie z krajów kapitalistycznych. Ubiegły rok na skutek niesprzyjających warunków klimatycznych był kolejnym rokiem niskiego urodzaju. Odbiło się to negatywnie na zaopatrzeniu w niektóre artykuły żywnościowe [56].*

Ця частина промови розпочинає другу мікротему – дожинки, щоб посилити свою залученість у тему автор на її початку вдається до граматичних інтенсифікаторів. Констативи, використані нижче працюють, щоб об'єднати слухача в спільноту. На перший погляд, ця інформація не має очевидного відношення до попередньої думки, адже почав він мікротему з дожинок, але вона створює ефект обізнаності та поінформованості.

15. *Nie wątpię że potrzeba uzyskania możliwie najlepszych zbiorów będzie właściwie doceniona zarówno przez samych rolników, jak i przez służby rolne, przez wszystkie instytucje odpowiedzialne za rolnictwo [56].*

Поза контекстом цей «*nie wątpię*» можна сприймати як номіналізацію: немає сумнівів, але й немає переконань. У контексті ж, автор презентує свою позицію як цілком виправдану, переконливу, дійсну, правдоподібну, а смисловий наголос пригнічує або виключає альтернативні позиції.

16. *Musimy Towarzysze mieć świadomość, iż w obliczu złożonych zadań gospodarczych i w trudnej, pełnej zagrożeń i napięć sytuacji międzynarodowej*

żywotne interesy naszego narodu wymagają od wszystkich wysokiej dyscypliny i rozwagi, wymagają poczucia odpowiedzialności za kraj. I powiem więcej — powinna to być nasza powszechna, patriotyczna powinność. Z naszej narady wynika ogromny ładunek zadań. Powinniśmy po przemyśleniu podjąć działania, które zapewnią uzyskanie w II półroczu bieżącego roku lepszych wyników niż w pierwszym [56].

Завершення промови характеризують модальні дієслова сили. Вони виключають наявність альтернативи, позначені теперішнім часом, підсумуванням розумового процесу, вищим ступенем достовірності.

За результатами дослідження промови Е. Герека можна зробити такі висновки:

1. У промові політика найчастіше використовується лексика категорії ОЦІНКА (JUDGEMENT) і ЕМОЦІЇ (AFFECT), яка вживається частіше ніж ВДЯЧНІСТЬ (APPRECIATION). Це вказує на те, що політик був зосереджений на побудові діалогу з аудиторією.
2. Аналіз свідчить, що політик використовував і лексику категорії поваги і схвалення у суспільстві (social esteem judgements і social sanction judgements), що свідчить про те, що він хоче показати своїй аудиторії оцінку подій або своє бачення ситуації.
3. Загалом оратор не вживав відверто негативних конотації, чим намагався вибудувати прихильність аудиторії.

3.4 Войцех Вітольд Ярузельський

Промова В. Ярузельського 13 грудня 1981 р. про впровадження воєнного стану.

*1. Obywatelki i obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej! **Zwracam** się dziś do Was jako **żołnierz** i jako **szef rządu** polskiego. **Zwracam** się do Was w sprawach wagi najwyższej [75, c. 14].*

Звернення політика до громадян «**zwracam się**» є прикладом монологічного мовлення і виражає нейтральну залученість автора промови.

*2. Ojczyzna nasza znalazła się nad **przepaścią**. Dorobek wielu pokoleń, wzniesiony z popiołów polski dom ulega **ruinie**. Struktury państwa przestają działać. Gasnącej gospodarce zadawane są codziennie nowe ciosy. Warunki życia przytłaczają ludzi coraz większym **ciężarem** [75, c. 14].*

Загалом залученість промовця до аудиторії є нульовою. Він не використовує жоних вербальних засобів взаємодії. Однак, використовує

іменники «*przepsać, ruina, ciężar*», що писують контекст ситуації як виражено негативний.

3. *Przez każdy zakład pracy, przez wiele polskich domów, przebiegają linie bolesnych podziałów. Atmosfera niekończących się **konfliktów, nieporozumień, nienawiści** – sieje spustoszenie psychiczne, kaleczy tradycje tolerancji [90, c. 14]. .*

Вирази «*konfliktów, nieporozumień, nienawiści*» можуть висловлювати першу вершину емоційності, вони збільшують негативне емоційне навантаження на аудиторію.

4. ***Strajki, gotowość strajkowa, akcje protestacyjne** stały się normą. Wciąga się do nich nawet szkolną młodzież. Wczoraj wieczorem wiele budynków publicznych było okupowanych. Padają wezwania do fizycznej rozprawy z «czerwonymi» z ludźmi o odmiennych poglądach. Mnożą się wypadki terroru, pogroźek i samosądów moralnych, a także bezpośredniej przemocy [75, c. 14].*

«*Strajki, gotowość strajkowa, akcje protestacyjne*» посилюють емоційне навантаження на аудиторію, але не виявляють залученої позиції автора до ситуації.

5. *Szeroko rozlewa się po kraju fala zuchwałych przestępstw, napadów i włamań. Rosną milionowe fortuny rekinów podziemia gospodarczego. Chaos i demoralizacja przybrały rozmiary klęski. Naród osiągnął granice wytrzymałości psychicznej. Wielu ludzi ogarnia rozpacz. Już nie dni, lecz godziny przybliżają ogólnonarodową katastrofę [75, c. 14]. .*

Оратор продовжує презентувати інформацію у формі опису подій з додаванням іменників негативного емоційного забарвлення.

6. *Uczciwość wymaga, aby postawić pytanie: Czy musiało do tego dojść? Obejmując urząd Prezesa Rady Ministrów **wierzyłem**, że potrafimy się podźwignąć. Czy zrobiliśmy więc wszystko, aby zatrzymać spiralę kryzysu? [75, c. 14].*

У цій частині промови мовець вперше виражає свою залученість та ставлення до ситуації через дієслово «*wierzyłem*». Вжите у минулому часі, воно має відтінок завершеності дії, а відтак її нерелевантності з сьогоденням. Риторичні запитання мають функцію наближення і зближують оратора з аудиторією.

7. *Historia oceni nasze działania. Nie obeszło się bez potknięć. Wyciągamy z nich wnioski. Przede wszystkim jednak minione miesiące były dla rządu czasem pracowitym, borykaniem się z ogromnymi trudnościami. Niestety – gospodarke narodową uczyniono areną walki politycznej. Rozmyślne torpedowanie rządowych poczynań sprawiło, że efekty są niewspółmierne do włożonego wysiłku, do naszych zamierzeń. Nie można odmówić nam dobrej woli, umiaru, cierpliwości. Czasem było*

jej może aż zbyt wiele. Nie można nie dostrzec okazywanego przez rząd poszanowania umów społecznych. Szliśmy nawet dalej. Inicjatywa wielkiego porozumienia narodowego zyskała poparcie milionów Polaków. Stworzyła szansę pogłębienia systemu ludowładztwa, rozszerzenia zakresu reform [75, c. 14].

У цій промові оратор продовжує через констативи транслювати текст. Вживає подекуди безособову форму «**nie można**», що висловлює категоричну заборону.

8. *Trzeba powiedzieć: dość! Trzeba zapobiec, zagrozić drogę konfrontacji, którą zapowiedzieli otwarcie przywódcy "Solidarności". Musimy to oznajmić właśnie dziś, kiedy znana jest bliska data masowych politycznych demonstracji, w tym również w centrum Warszawy, zwołanych w związku z rocznicą wydarzeń grudniowych. Tamta tragedia powtórzyć się nie może* [75, c. 14].

Продовжує категоричність висловлювань вираз «**Trzeba powiedzieć: dość!**» Він виражає яскраво виражену однозначність намірів мовця. Інтеграція з аудиторією відбувається через дієслово «**musimy**», що виражає обов'язок виконання дії.

9. *Nie wolno, nie mamy prawa dopuścić, aby zapowiedziane demonstracje stały się iskrą, od której zapłonąć może cały kraj. Instynkt samozachowawczy narodu musi dojść do głosu. Awanturnikom trzeba skrepować ręce, zanim wtrącą ojczyznę w otchłań bratobójczej walki* [75, c. 14].

Вирази «**Nie wolno, nie mamy**» підкріплюють попередню тезу і посилюються запереченням. У цій частині промови автор взаємодіє з аудиторією через «ми», що створює ефект об'єднання.

10. *Wielki jest ciężar odpowiedzialności, jaka spada na mnie w tym dramatycznym momencie polskiej historii. Obowiązkiem moim jest wziąć tę odpowiedzialność – chodzi o przyszłość Polski, o którą moje pokolenie walczyło na wszystkich frontach wojny i której oddało najlepsze lata swego życia* [75, c. 15].

У цій частині оратор не висловлює свого ставлення до ситуації, а радше переповідає її вживаючи іменники «**odpowiedzialność, historia**». Ці іменники відносяться до групи ціннісно утворюючих, їх вживання передбачає емоційну залученість аудиторії.

11. *Ogłaszam, że w dniu dzisiejszym ukonstytuowała się Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego. Rada Państwa, w zgodzie z postanowieniami Konstytucji, wprowadziła dziś o północy stan wojenny na obszarze całego kraju* [75, c. 15].

Звернення «**ogłaszam**» у цій частині не виражає залученість мовця до ситуації чи його бажання співпрацювати з аудиторією, а радше декларативним.

За результатами дослідження промови В. Ярузельського можна зробити такі висновки:

1. У промові політика найчастіше використовується лексика категорії ЕМОЦІЇ (AFFECT), яка вживається частіше ніж ОЦІНКА (JUDGEMENT) і ВДЯЧНІСТЬ (APPRECIATION). Це вказує на те, що політик не був зосереджений на побудові діалогу з аудиторією.

2. Аналіз свідчить, що політик використовував лексику (social sanction judgements) більше, ніж мовні засоби вираження поведінки (social esteem judgements), що свідчить про те, що він хотів показати своїй аудиторії оцінку подій або готове бачення ситуації.

3. Оратор вдавався відверто негативних конотації, заборон, що віддаляло його від прихильності аудиторії.

Висновки до 3-го розділу

У цьому розділі ми намагалися проаналізувати обрані промови політичних лідерів Польської народної республіки за моделлю Дж. Мартіна і П. Вайта. Ця теорія є однією з найбільш популярних і вірогідних сучасних моделей лінгвістичної інтерпретації тексту.

На підставі здійсненого нами аналізу можемо стверджувати, що загалом вона дозволяє визначити ставлення оратора до виголошеного чи написаного ним тексту, проаналізувати його залученість до виголошуваних проблем, способи взаємодії з аудиторією.

Однак, дозволимо собі припустити, що більш продуктивно її застосувати для інтерпретації текстів сучасного політичного дискурсу, зокрема польського, який характеризується відкритістю і незаангажованістю порівняно з періодом до 1989 р., оскільки період Польської народної республіки, позначений існуванням цензури, розтушуванням понять, відсутністю персоніфікованого мовлення. Новомова, яка панувала у стилі спілкування у той час часто перетворювала промову у текст, який просто треба було оголосити, вживаючи певні кліше. Саме вона стоїть на перешкоді для повної інтерпретації висловлювань оратора.

Загалом модель дозволяє виявити залученість мовця до ситуації, його наміри взаємодіяти з аудиторією та зробити припущення щодо щирості його намірів. Промови політиків насичені емотивною лексикою й інструментами «формування» реальності, переконань і впливу.

ВИСНОВКИ

У цій магістерській роботі ми розглянули такі поняття як «політична комунікація» і «мовне маніпулювання», а також їх особливості. Можемо констатувати, що сьогодні розуміння маніпуляції вийшло за межі психології і використовується у багатьох галузях. Хоча існує дискусія щодо наукової складової маніпуляції. Актуальність теми свого дослідження мотивуємо, ще й тим, що політика є невід'ємною частиною нашого суспільства і сьогодення, а маніпуляції політиків можуть нести загрозу для безпеки країни та її існування.

Головним об'єктом дослідження був політичний виступ – заздалегідь підготовлений виступ, під час якого промовець представляє певну політичну силу, висвітлює суспільно-політичну подію, та в якому присутні думки, оцінки та підтвердження певних дій.

Нами було виокремлено структурні особливості політичного виступу, який поділяється на три частини: вступну, основну частину та завершальну. Кожна з цих частин може мати свою специфіку та варіативність, може змінюватися в залежності від комунікативної ситуації, аудиторії, місця.

Було розглянуто поняття «політична маніпуляція», різні форми маніпуляційного впливу і наведено приклади з промов Болеслава Берута, Владислава Гомулки, Едварда Герека і Войцеха Вітольда Ярузельського.

У виступах обраних нами політиків було виявлено стратегії згоди з аудиторією, маскування фактів, аргументації, які визначали стиль політичної комунікації того часу. У роботі ми звернули увагу на функціонування новомови – штучно створеної мови, яку використовували у політичному дискурсі Польської народної республіки.

Також було розглянуто лінгвістичну та інтерпретаційну модель модель Дж. Мартіна і П. Вайта, яка є однією з найбільш популярних сучасних моделей лінгвістичної інтерпретації тексту.

Здійснений нами аналіз може свідчити про те, що, загалом, попри функціонування новомови, ця модель дозволяє визначити ставлення оратора до виголошеного чи написаного ним тексту. Також висвітлено характеристики ставлення, оцінки та емоційності мовлення обраних політиків на прикладі їх виступів.

З результатів проведених досліджень випливає, що промови виголошені політиками мають багато спільного, у них функціонує новомова і їх характеризує надмірна регламентованість, але є також і відмінні риси. Тематика

промов дуже схожа, адже їх характеризує новомова та цензура. Було виявлено, що промови обраних нами політиків мають значну кількість емоційно забарвленої лексики, що також є однією з рис політичної комунікації Польщі того часу. Однак, кожен політик використовував властивий йому стиль презентації промови і мав свої способи залучення чи незалучення аудиторії, а тому результати цієї взаємодії були різними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Оцінка громадянами ситуації в країні. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів. Ставлення до проведення загальнонаціональних виборів в Україні до завершення війни (вересень 2023 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadian-amy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r> (дата звернення: 11.11.2023).
2. Komunikat badań CBOS komunikat CBOS. Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne młodych Polaków na tle ogółu badanych, październik 2023. URL: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_123_23.PDF (дата звернення: 01.11.2023).
3. Frekwencja w wyborach do Sejmu w 2023 r. URL: https://lb.ua/world/2023/10/16/579815_yavka_viborah_polshchi_syagnula.html (дата звернення: 01.10.2023).
4. Langley A. Opening up Decision Making: The View from the Black Stool // Organization Science. – 1995. – Vol. 6. – pp. 260-279.
5. Яновець А. Експресивність політичних промов: лінгвістичний інтерпретаційний аналіз // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2023. – Вип. 60. – С. 100-106.
6. Zestaw płyt z przemówieniami B. Bieruta. *Muzeum Warmii Mazur w Olsztynie* sygn. DH 7610-7614 OMO.
7. Bierut B. Przemówienie z okazji 1 maja // Trybuna Ludu. – 1952. – Nr 122. – S. 1.
8. Bierut B. Przemówienie z okazji 22 lipca // Trybuna Ludu. – 1952. – Nr 204. – S. 1
9. Rechowicz H. Bolesław Bierut, 1892-1956. – Katowice, 1974.
10. Ważniewski W. Bolesław Bierut. – Warszawa, 1976.
11. Bierut B. O partii. – Warszawa, 1954.
12. Bierut B. O wychowaniu. – Warszawa, 1952.
13. Chyliński J. Jaki był Bolesław Bierut: wspomnienia syna. – Warszawa, 1999.
14. Bierut B. O Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. – Warszawa, 1956.
15. Bierut B. Pod sztandarem Frontu Narodowego: wybrane artykuły i przemówienia 1952 r. – Warszawa, 1952.
16. Bierut B. Sześćoletni plan odbudowy Warszawy. – Warszawa, 1951.

17. Bierut B. W walce o Polskę sprawiedliwości społecznej: przemówienie wygłoszone na Krajowej Naradzie Aktywu Polskiej Partii Robotniczej dn. 6 września 1948 r. – Warszawa, 1948.
18. Bierut B. Pewnym krokiem idziemy naprzód: przemówienie wygłoszone na uroczystej akademii w Warszawie dnia 21 lipca 1954 roku. – Warszawa, 1954.
19. Bierut B. Przemówienie wygłoszone na Ogólnopolskich Dożynkach w Poznaniu dnia 9.IX.1951 r. – Warszawa, 1951.
20. Bierut B. Przemówienie wygłoszone 1.IX.1949 // Piast. – Nr 37. – C. 1-3.
21. Gomułka W. Przemówienia. – Warszawa, 1959.
22. Raina P. Władysław Gomułka. Życiorys polityczny – Londyn, 1969.
23. Przemówienie Władysława Gomułki na krajowej naradzie partyjnego aktywu oświatowego 24 IX 195, Archiwum Akt Nowych 237/V-263.
24. Niepublikowane przemówienie Gomułki na temat przygotowań do obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego wygłoszone na posiedzeniu Prezydium Ogólnopolskiego FJN i Komitetu Tysiąclecia, 7 VI 1958. Archiwum Akt Nowych k. 8.
25. Gomułka W., 1000-lecie Państwa Polskiego. Z przemówienia na manifestacji w Poznaniu, wygłoszonego 17 kwietnia 1966 r. Archiwum Akt Nowych KC PZPR XIA/257.
26. Władysław Gomułka odpowiada na pytania wyborców. Przemówienie wygłoszone na spotkaniu z wyborcami w Warszawskich Zakładach Przemysłu Odzieżowego. – 1957. – Nr 2 (broszura).
27. Gomułka W. Przemówienie na wiecu w Warszawie // Trybuna Ludu. –1956. – 25 października. – s.3-5.
28. Gomułka W. Przemówienia, 1962. – Warszawa, 1963.
29. Gomułka W. Przemówienia, 1967. – Warszawa, 1968.
30. Gomułka W. Przemówienia : 1961. – Warszawa, 1962.
31. Gomułka W. Przemówienia : 1959. – Warszawa, 1959.
32. Gomułka W. Przemówienia : 1960. – Warszawa, 1960.
33. Gomułka W. Przemówienia : 1968. – Warszawa, 1969.
34. Gomułka W. Artykuły i przemówienia. – 1964. – T. 2. – Warszawa, 1964.
35. Gomułka W. Artykuły i przemówienia. – 1964. – T. 2. – Warszawa, 1962.
36. Gomułka W. Z kart naszej historii. – Warszawa, 1982.
37. Gomułka W. Z kart naszej historii. – Warszawa, 1968.
38. Gomułka W. Przemówienia: lipiec 1964 – grudzień 1966. – Warszawa, 1967.
39. Gomułka W. Przemówienia : wrzesień 1957 – grudzień 1958. – Warszawa, 1959.
40. Gomułka W. Przemówienia: styczeń 1963 – lipiec 1964. – Warszawa, 1964.

41. Gomułka W. Przemówienia: październik 1956 – wrzesień 1957. – Warszawa, 1957.
42. Gomułka W. O naszej partii. – Warszawa, 1968.
43. Gomułka W. Dożynki 1967. – Warszawa, 1967.
44. Gomułka W. Pamiętniki. – 1994. – T. 1. – Warszawa.
45. Gomułka W. Pamiętniki. – 1994. – T. 2. – Warszawa.
46. Gomułka W. Nadzwyczajna sesja Sejmu z okazji 1000-lecia Państwa Polskiego 21 lipca 1966 r. – Warszawa, 1966.
47. Gomułka W. Przemówienie na spotkaniu z załogą Cegielskiego w Poznaniu dnia 5 VI 1957 r. – Warszawa 1957.
48. Gierek E. Nauka i społeczeństwo. – Warszawa, 1964.
49. Gierek E. Jesteście wielką szansą: wybór przemówień 1971-1977. – Warszawa, 1978.
50. Rolicki J. Edward Gierek: replika. – Warszawa, 1990.
51. Gajdziński P. Gierek: człowiek z węgla. – Poznań, 2014.
52. Rolicki J. Edward Gierek - życie i narodziny legendy. – Warszawa, 2008.
53. Gierek E. Wszystkim naszym poczynaniom niechaj towarzyszy świadomość odpowiedzialności za Polskę, która jest wspólnym dobrem obecnych i przyszłych pokoleń naszego narodu : przemówienie I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka w Sejmie PRL w dniu 26 stycznia 1978 r. – Warszawa, 1978.
54. Gierek E. Naszym wspólnym celem: dobro Polski, pomyślność narodu i każdego obywatela : przemówienie E. Gierka I sekretarza KC PZPR na spotkaniu z wyborcami w Katowicach w dniu 21 lutego 1972 r. – Warszawa, 1972.
55. Gierek E. O patriotyczną jedność wszystkich Polaków : przemówienie E. Gierka I sekretarza KC PZPR w dniu 16 marca 1972 r. – Warszawa, 1972.
56. Gierek E. Zadania partii w dalszym socjalistycznym rozwoju Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej : referat Biura Politycznego wygłoszony na VI Zjeździe PZPR przez I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka. – Warszawa, 1980.
57. Gierek E. 50 lat Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich : wspólne uroczyste posiedzenie KC KPZR, Rad Najwyższych ZSRR i Federacji Rosyjskich, dnia 21 grudnia 1972 r. – Warszawa, 1973.
58. Gierek E. O konsekwentną realizację uchwały VI Zjazdu, o dalszy wzrost gospodarności : referat Komitetu Centralnego PZPR wygłoszony przez I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka na I Krajowej Konferencji PZPR w dniu 22 października 1973 r. – Warszawa, 1973.
59. Gierek E. VIII Plenum KC PZPR 6-7 lutego 1971 r. – Warszawa, 1971.
60. Gierek E. przemówienie I Sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka w Sejmie PRL w dniu 30 czerwca 1977 r. – Warszawa, 1977.

61. Jaruzelski W. Stan wojenny jest stanem antywojennym. – Warszawa, 1982.
62. Jaruzelski W. Przemówienia. – Toruń, 2002.
63. Jaruzelski W. Przemówienia. – Toruń, 2001.
64. Jaruzelski W. Przeciwno bezprawiu. – Toruń, 2013.
65. Jaruzelski W. Listy. – Warszawa, 2010.
66. Jaruzelski W. Przemówienia 1989. – Warszawa, 1990.
67. Jaruzelski W. Przemówienia 1983. – Warszawa, 1984.
68. Jaruzelski W. Przemówienia 1986. – Warszawa, 1987.
69. Jaruzelski W. Przemówienia 1985. – Warszawa, 1986.
70. Jaruzelski W. Przemówienia 1987. – Warszawa, 1988.
71. Jaruzelski W. Przemówienia 1984. – Warszawa, 1985.
72. Jaruzelski W. Przemówienia 1988. – Warszawa, 1989.
73. Jaruzelski W. Przemówienia 1985-86. – Warszawa, 1987.
74. Jaruzelski W. Przemówienia 1983-84. – Warszawa, 1985.
75. Jaruzelski W. Przemówienia 1981-1982. – Warszawa, 1983.
76. Руда О. Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі: монографія. – Київ, 2012.
77. Зайцева М. О. Засоби маніпулятивного впливу в сучасному політичному дискурсі (лінгвістичний аспект) // Лінгвістичні дослідження. – 2012. – № 34. – С. 101–104.
78. Дмитрук О.В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англійській комунікації (на матеріалі текстів друкованих та Інтернет-видань 2000-2005 рр.): автореф. дис.канд. філол. наук: 10.02.04 / Нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ. 2006. 19 с.
79. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі: автореферат дис. канд філол. наук: 10.02.04 / Київськ держ. лінгвіст. унів-т. Київ. 24 с.
80. Рудик І. М. Маніпуляції в українському політичному дискурсі : «газова війна», «інформаційна війна» і «російсько-грузинський конфлікт» // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2009. – № 58. – С. 82–86.
81. Fairclough N. Critical discourse analysis. // Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. – 2009. – Vol 2. – pp. 258-284.
82. Bralczyk J. Manipulacja językowa. – Kraków 2000.
83. Bralczyk J. Manipulacja językowa – Kraków. 2004.
84. Głowiński M. Nowomowa po polsku. Współczesny język polski. – Lublin, 2010.

85. Głowiński M. Nowomowa (rekonesans). Etyka słowa. – Lublin, 2017 s.
86. Bartmiński J. Językowe podstawy obrazu świata. – Lublin, 2006.
87. Martin J. R. The Language of Evaluation: Appraisal in English. – New York, 2005.
88. Frączek A. Komunikacja polityczna podczas kampanii wyborczych // Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość. – 2000. – Nr. 7. – S.204-220.
89. Kudra B. Komunikowanie publiczne. Zagadnienia wybrane. – Łódź, 2014.
90. Fras J. Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi. – Wrocław, 2005.
91. Kolczyński M. Strategie komunikowania politycznego. Katowice, 2007.
92. Jasiński A. O języku politycznej manipulacji i jej konsekwencjach // Studia de Cultura. – 2019. – Nr. 11(1). S.51-65.
93. Arnold A. Słownik języka polskiego. Bielsko-Biała, 2008.
94. Eisler J. Siedmiu wspaniałych: poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR. Warszawa, 2014.
95. Mazur M. Oblicza władzy. Graficzne i audiowizualne wizerunki pierwszych sekretarzy KC PPR/PZPR w Polsce Ludowej (1944-1989) // Ethos. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL. – 2020. – 29(2 (114)). – S. 218–240.
96. Dobek-Ostrowska B. Komunikowanie polityczne i publiczne : podręcznik akademicki. – Warszawa, 2006.
97. Banczwerz M. Język polityki i polityków: wczoraj i dziś // Pisma Humanistyczne. – 2000. – Nr. 5. – s. 172-181.
98. Goffman E. The presentation of self in everyday life. New York, 1959.
99. Kwiatkowska K. Kreowanie rzeczywistości w komunikacji politycznej // Acta Humana. – 2011. – Nr 2. – S. 123-135.
100. Krzyżanowski P. Manipulacja w języku. Manipulacja w tekście. – Lublin, 2004.
101. Rogaliński P. Jak politycy nami manipulują : zakazane techniki. – Poznań, 2013.
102. Grębecka Z. Słowo magiczne poddane technologii : magia ludowa w praktykach postsowieckiej kultury popularnej. – Kraków, 2006.
103. Zimny R. Przemówienie polityczne: rozważania o języku i gatunku. – Bydgoszcz, 2021.
104. Падалка О. В. Політична промова та її просодичні характеристики // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – 2012. – № 6. – С. 66 – 69.

105. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. – Київ, 2015.
106. Naciscione A. *Phraseological Units in Discourse: Towards Applied Stylistics*. – Riga, 2001.
107. Rozina G. *The Use of Language in Political Rhetoric: Linguistic Manipulation // Open Journal of Modern Linguistics*. – 2009. – Vol.5. – No.1. – S. 107-150.
108. Труба Г. М. Теоретичне обґрунтування сутності поняття «мовленнєва маніпуляція» у політичному дискурсі // *Вісник Одеського національного університету*. – 2020. – Т. 25. – С. 89-96.
109. Sojda S. *Kontrasty eufemistyczno-dysfemistyczne w lingwistyce słowackiej i polskiej // Linguarum silva*. – Т. 1. – S. 123-134.
110. Композиція промови URL:
http://e-pidruchniki.com/content/477_102Kompoziciya_promovi.html (дата
звернення: 01.10.2023).

RESUME

Celem pracy magisterskiej jest analiza pojęć manipulacji językiem i komunikacji politycznej. Analiza jawnych i ukrytych strategii manipulacji językowej w przemówieniach polityków PRL.

Praca składa się z trzech rozdziałów. W rozdziale teoretycznym najpierw krótko opisaliśmy koncepcję komunikacji politycznej, jej cechy podstawowe. Choć badania nad tematyką komunikacji politycznej zapoczątkowali badacze amerykańscy, dziś dziedzina ta jest aktywnie rozwijana przez badaczy z innych krajów. Omówiliśmy w tym rozdziale także koncepcję manipulacji językowej. Rozumie się ją jako czynność wpływania za pomocą języka na myśli, przekonania i nastroje innych ludzi.

W drugim rozdziale zaprezentowaliśmy główne strategie manipulacji językowej politykami, charakterystyczne dla okresu PRL. Choć komuniści posługiwali się w swoich przemówieniach magicznymi środkami językowymi, obejmującymi eufemizmy i dysfemizmy, hiperbole, parafrazy, utożsamienia, zabawy z synonimami i antonimami, powtarzanie, wykorzystując ich dla własnych, pragmatycznych celów oraz zdobywanie uwagi i zaufania odbiorców. B. Berut aktywnie posługiwał się grą kontrastów, W. Gomułka sięgał po manipulację faktami i historią, E. Gierek aktywnie wspierał integrację z publicznością poprzez hasła i pytania retoryczne, natomiast W. Jaruzelski wygłaszał przemówienia bez emocji, prezentując informacje i udostępniając gotowe formuły.

W trzecim rozdziale i podjęto próbę analizy wybranych przemówień przywódców politycznych PRL według teorii J. Martina i P. White'a. Teoria ta jest jednym z najpopularniejszych i najbardziej niezawodnych współczesnych modeli językowej interpretacji tekstu. Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że w ogólności pozwala ona określić stosunek mówiącego do wypowiedzianego lub napisanego przez niego tekstu, przeanalizować jego zaangażowanie w wypowiedziane kwestie oraz sposoby interakcji z odbiorcami.